

<https://poglyad.te.ua/podii/kostel-sv-antoniya-v-zbarazhi-zbuduvaly-na-terytoriyi-bernardynskogo-monastyrya.html> (дата звернення: 24.01.2021).

12. Місто-герой Збараж. URL: <https://teren.in.ua/2016/07/14/misto-geoj/> (дата звернення: 24.01.2021).
13. Снітовський О. Збаразький замок – діамант у короні тернопільських твердинь. Укрінформ, 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2317328-zbarazkij-zamok-diamant-v-koroni-ternopilskih-tverdin.html> (дата звернення: 24.01.2021).
14. Спокійна Н. Костел Св. Антонія у Збаражі має новий годинник на північній вежі. Газета «Місто», 2018. URL: <https://www.gazeta-misto.te.ua/ukostel/#> (дата звернення: 24.01.2021).
15. Церква Успіння Пресвятої Богородиці. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?lang=ua&idCrm=42be2d05-58e5-5de3-2d21-58b048471a8e> (дата звернення: 24.01.2021).

Abstract:

Liubov Althaim, Anastasiia Mokra. CHARACTERISTICS OF LOCAL STUDIES FOR TOURISM OF THE EXCURSION POTENTIAL OF THE HISTORICAL CITY OF ZBARAZH

The article emphasizes the importance of promoting the sights of the city of Zbarazh, Ternopil region during the provision of excursion services. The tourist and local lore characteristics of Zbarazh Castle, the Roman Catholic Church of St. Anthony of Padua, the Bernardine Monastery, the Church of the Assumption and the Resurrection and the majestic synagogue are presented. It is recommended to use these excursion objects not only in regional and national excursion routes, but also in international ones.

Key words: historical and architectural monument, sacred monument, castle, monastery, roman catholic church, church, Zbarazh city.

УДК 379.851

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЕТАПІВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО- ПІЗНАВАЛЬНИХ ТУРІВ НА ПРИКЛАДІ ТУРУ «ПОДІЛЬСЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ ТАНЕЦЬ»

Л. ПАРШИН

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,

В статті розкрито технологію формування культурно-пізнавального туру в межах Хмельницької та Чернівецької областей України з розробкою екскурсії в місті Кам'янець-Подільський, проаналізовано окремі етапи створення нового туру, наведено приклади.

Ключові слова: тур, маршрут туру, програмне обслуговування, екскурсія, розробка турів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Поділля та Буковина багаті на різноманітні туристичні ресурси, які можна використовувати для різноманітних видів туризму формуючи різноманітні тури за мотивацією подорожі, формами організації, кількістю учасників, сезонністю, терміном подорожування, класом обслуговування, засобами подолання, набором послуг, видами маршрутів тощо. Регіон досить багатий на ресурси, які можна застосувати для створення як транспортних так і пішохідних маршрутів. Сучасного туриста вже не цікавлять заморські острови, йому часто хочеться чогось домашнього, але неодмінно незнаного.

Власне для областей Західної України туризм є одним з найперспективніших галузевих напрямків активізації економічного розвитку. Адже вони мають усе необхідне для розвитку туристичної індустрії: унікальні туристично-рекреаційні ресурси, природні умови, історико-культурну спадщину, матеріальні та людські ресурси.

Великий туристичний потенціал Західної України при правильному його використанні може забезпечити швидкий розвиток ринку туристичних послуг в регіоні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання формування турів не нове в сучасних наукових дослідженнях і розглядалося в багатьох працях українських вчених, серед яких О. Любіцева, М. Мальська, В. Худо, В. Цибух, Л. Дядечко, О. Ковтун, Т. Сокол та інші.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є дослідження особливостей технологічних аспектів при формуванні нових турів межах Західної України.

У відповідності до зазначеної мети визначені завдання:

- сформулювати ідею туру;
- вибрати об'єкти відвідування та створити маршрут туру;

- здійснити аналіз технологічних етапів формування туру.

Виклад основного матеріалу.

Ідеї розробки турів полягають у формуванні структурних одиниць до культурно-пізнавального туру з екскурсійним наповненням, зорієнтованим на різну вікову категорію туристів в межах двох областей. У виборі пунктів маршруту критерієм відбору часто стають атрактивність об'єктів показу для задоволення екскурсійної мети подорожі, можливість забезпечити різноманітність програми перебування в даних населених пунктах, їх транспортна доступність та забезпеченість послугами гостинності із виконанням задачі «комівояжера». Сформовано назву для туру - «Подільсько-Буковинський танець».

Тур - це програма, в межах якої реалізується мета перебування особи поза постійним місцем проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, і комплекс заходів по її реалізації на відповідному якісному рівні [1, с. 124].

Найбільш популярними і масовими є культурно-пізнавальні тури. Основна мета таких подорожей - ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками: пам'ятниками історії, архітектури, мистецтва, а також природними і етнічними особливостями об'єкта подорожі [3, с. 92].

Ідеєю розробки туру «Подільсько-Буковинський танець» виступає культурна та історична привабливість (атрактивність) даного регіону, тур може бути зорієнтований на широке коло потенційних як внутрішніх так іноземних туристів. Вибір об'єктів відвідування даного туру та створення маршруту туру на Google-maps пояснюється задачею комівояжера.

Маршрут – це шлях руху туриста під час туристичної подорожі [2, с. 68]. В межах двох областей можна сформувати такий маршрут: м. Хмельницький – смт. Меджибіж – м. Хмельницький – с. Сутківці – м. Кам'янець-Подільський – с. Бакота – м. Кам'янець-Подільський – м. Хотин – м. Чернівці – с. Лужани – м. Хмельницький (рис.1).

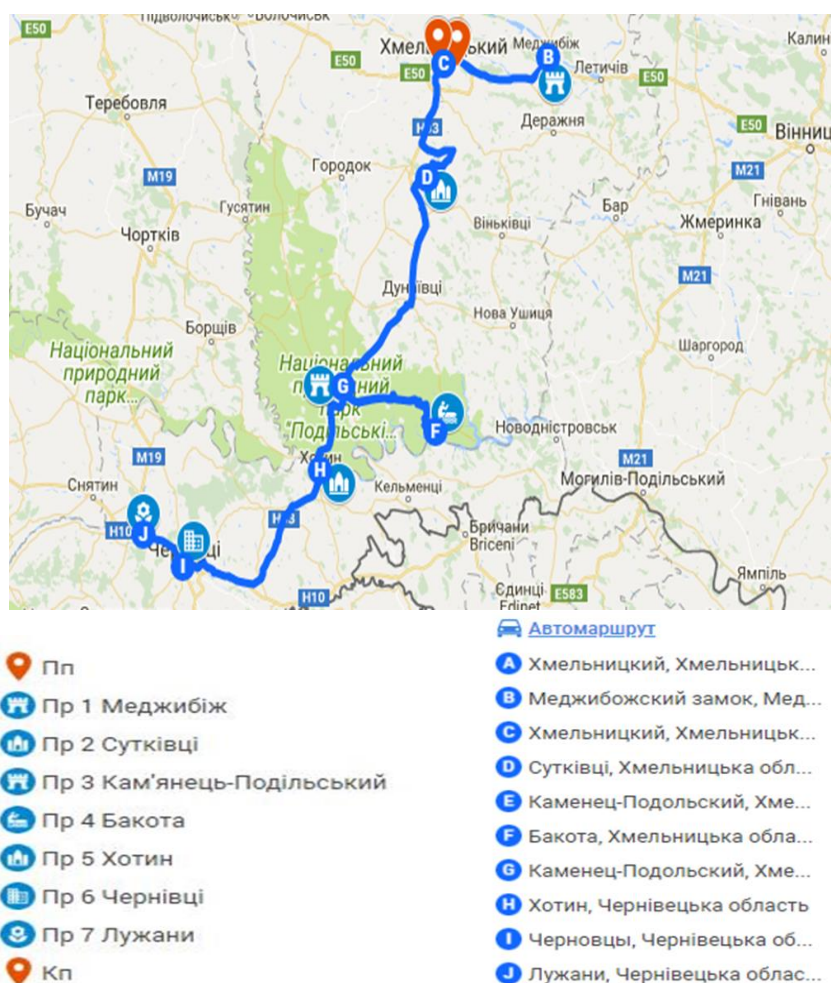

Рис. 1. Маршрут туру «Подільсько-Буковинський танець»

Туру «Подільсько-Буковинський танець» запропоновано такі вихідні дані:

- ✓ за метою: культурно-пізнавальний; екскурсійний;

- ✓ за кількістю учасників: груповий 15 осіб;
- ✓ за організаційними засадами: пекидж - тур;
- ✓ за масштабами: внутрішній;
- ✓ за терміном тривалості подорожі: короткостроковий;
- ✓ за видами переміщення: автобусний, пішохідний;
- ✓ за маршрутом: комбінований;
- ✓ за класом обслуговування: туристичний;
- ✓ за умовами харчування: НВ (напівпансіон).

Тур «Подільсько-Буковинський танець» розроблено тривалістю 4 дні/3 ночі, розрахований на 20 осіб, тур включає в себе розміщення у першу та другу ніч в 3 *** міні-готелі «Villa Ruben» м. Кам'янець-Подільський [4] та розміщення у третю ніч у готелі «Міраж» м. Чернівці [5] в номерах типу «стандарт» відповідно до класу обслуговування.

Тур «Подільсько-Буковинський танець» пропонує для відвідання 17 екскурсійних об'єктів, унікальні фортеці XIV та XVI століть: у м. Кам'янець-Подільському та у м. Хотин, які входять до списку «Сім чудес України», під час тур пропонуємо відвідати загадкову українську «Атлантиду» – Бакоту, маленький «Відень» – Чернівці, Меджибізький замок, храм Покровську церкву-фортецю в селі Сутківці, Хмельницької області та Долину тюльпанів у селі Лужани, Чернівецької області.

Прораховано загальний ліміт часу програмного забезпечення, який становить близько 45 годин, з урахуванням нормативних витрат часу на поселення, харчування - сніданки по 60 хв., обіди по 90хв., вечері по 60 хв., екскурсійне обслуговування від 1 до 3 годин. Програма обслуговування та перебування даного туру охоплює 4 дні від моменту зустрічі туристів на залізничному вокзалі у м. Хмельницький до моменту їх відправки звідти за такою схемою: Меджибіж екскурсія 1 год.; переїзд до с. Сутківці 2 год.; екскурсія в с. Сутківці 1 год.; переїзд до м. Кам'янець-Подільський 2 год.; поселення у готелі – 2 год.; екскурсії у м. Кам'янець-Подільський 9 год.; переїзд до с. Бакота – 1 год.; екскурсія у с. Бакота – 1,5 год.; переїзд до м. Хотин - 1 год.; екскурсія в м. Хотин – 1,5 год.; переїзд до м. Чернівці – 1 год. 30 хв.; поселення у готель – 1 год.; екскурсії по місту - 6 год.; переїзд до с. Лужани – 20 хв.; екскурсія у с. Лужани 1 год. повернення до м. Хмельницький - 3 год. Програма харчування передбачає сніданки та обіди. В розрахунок вартості туру включається; проїзд по маршруту, проживання (дві ночівлі), харчування (лише обіди, бо сніданки входять у вартість проживання), екскурсійну програму, страхування. Запланувати можна, що згідно умов програми туру додатково оплачується вхідні квитки на екскурсійні об'єкти власного бажання.

Програма перебування до туру «Подільсько-Буковинський танець»

День 1

9:00 – зустріч туристів на автовокзалі м. Хмельницький;
 9:30 – виїзд до смт. Меджибіж;
 10:30 – прибуття до смт. Меджибіж та екскурсія – Державний історико-культурний заповідник «Меджибіж»;
 12:30 – переїзд до с. Сутківці;
 13:30 – прибуття до с. Сутківці, екскурсія до Покровську церкви-замку;
 14:30 – виїзд з с. Сутківці, обід в кафе «Три дороги»;
 16:00 – переїзд до м. Кам'янець-Подільський;
 18:00 – поселення в готель «Villa Ruben»***;
 19:00 – прогулянка вечірнім Кам'янцем;
 21:00 – вільний час, нічліг.

День 2

08:30 – сніданок у готелі;
 10:00 – початок пішохідно-прогулянкової екскурсії Старим Містом;
 11:00 – екскурсія «Казка середньовічного міста»;
 14:00 – обід в міському кафе «Під брамою»;
 15:00 – вільний час;
 16:00 – продовження екскурсії «Казка середньовічного міста»;
 18:00 – пішохідна прогулянка до Новопланівського моста;
 19:00 – огляд моста, та панорами Смотрицького каньйону;
 20:30 – вільний час, повернення в готель, нічліг.

День 3

09:00 – сніданок у готелі;
 10:00 – виселення з готелю «Villa Ruben» ***;

10:30 – виїзд до с. Бакота;
 11:30 – екскурсія та пізнання історії затопленого с. Бакота;
 13:00 – обід в кафе «Василеві примхи»;
 14:30 – вільний час;
 15:00 – виїзд до м. Хотин;
 16:00 – екскурсія Хотинською фортецею;
 18:00 – вільний час;
 18:30 виїзд до м. Чернівці;
 19:30 – прибуття в м. Чернівці, поселення в готель «Міраж», вільний час, нічліг.

День 4

08:00 – сніданок у готелі, виселення;
 10:00 – початок пішохідної екскурсії центральною частиною міста Чернівці;
 11:00 – огляд музично-драматичного театру;
 11:20 – огляд культурної пам'ятки Брати-Близнюки;
 11:50 – прогулянка та огляд вулиці Ольги Кобилянської;
 12:20 – огляд міської ратуші та прогулянка центральною площею;
 12:50 – огляд культурної пам'ятки будинок-корабель;
 13:00 – обід в міському «Мисливське кафе» ;
 14:30 – вільний час;
 16:00 – екскурсія на територію резиденції митрополитів Буковини і Далмації;
 16:45 – виїзд до с. Лужани;
 17:30 – екскурсія долиною тюльпанів;
 18:30 – повернення до м. Хмельницький;
 21:00 – прощання з туристами.

Вартість туру «Подільсько- Буковинський танець» на 4 дні прораховано і становить 1950 грн/особа, що є оптимальною для українського споживача із харчуванням типу «напівпансіон». Вона включає в себе дворазове харчування, хороші умови проживання, перевезення та екскурсійне обслуговування. Зважаючи на цінову політику ринку туристичних послуг наш тур за своєю вартістю є доступним для туристичного класу обслуговування за рахунок раціонально підібраних вище перелічених компонентів туру.

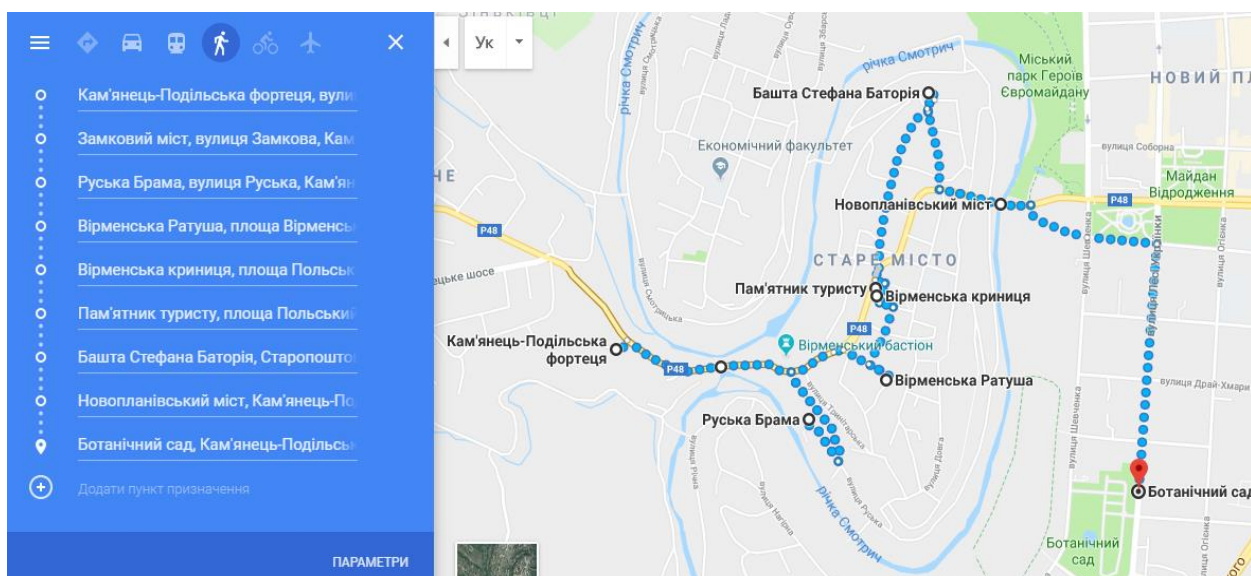

Рис. 2. Маршрут екскурсії «Казка середньовічного міста» м. Кам'янець-Подільський

Тури часто доповнюються розробками екскурсій, переважно в історичних частинах міст. Даний тур пропонуємо доповнити розробкою екскурсії в місті **Кам'янець-Подільський на тему «Казка середньовічного міста»**, за тематикою це оглядова екскурсія Старого міста. Можна запропонувати нитку маршруту екскурсії: Національний заповідник «Кам'янець» - Замковий міст – Руська брама – Площа Вірменський ринок – Ратуша – Вірменські криниця – Пам'ятник туристу – Башта Стефана Баторія – Новопланівський міст – Ботанічний сад (рис. 2) з подальшим формуванням усієї технологічної документації (картки об'єктів, технологічної картки екскурсії, контрольного та індивідуального текстів, портфеля екскурсовода).

Отже, сформований тур можна реалізовувати на туристичному ринку, адже за час карантину потенційні туристи, як ніколи раніше, прагнуть виїхати за межі дому. Вони чекають на психологічне перезавантаження та кардинальну зміну місця перебування. І все це ми врахували розробляючи тур.

Література:

1. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення турпродукту: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2014. 286 с.
2. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. «Альтерпрес», 2003. 104 с.
3. Мальська, М.П. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика. К.: Центр учбової літератури, 2012. 246 с.
4. Міні-готелі «Villa Ruben». URL: <https://villa-ruben.hotels-of-ukraine.com/uk/> (дата звернення: 16.01.2021).
5. Готель «Міраж». URL: <https://mirage-chernivtsi.hotelmix.com.ua/> (дата звернення: 16.01.2021).

Abstract:

PARSHIN L. FEATURES OF IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGICAL STAGES OF FORMATION OF CULTURAL AND COGNITIVE TOURS ON THE EXAMPLE OF TOUR PODOLSK AND BUKOVINIAN DANCE

The article describes the technology of forming a cultural and cognitive tour within the Khmelnytsky and Chernivtsi regions of Ukraine with the development of an excursion in the city of Kamyanets-Podilsky, analyzes some stages of creating a new tour, gives examples.

Keywords: tour, tour route, software, excursion, tour development.

УДК 911.3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

П. ЦАРИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Л. ЦАРИК

Тернопільський навчально виховний комплекс «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів економічний ліцей №9 імені Іванни Блажкевич»

Розглянуто теоретичні основи розвитку екологічного туризму, перспективи його розвитку в межах Тернопільської області з використанням еколого-освітніх стежок. Проаналізовано наявні еколого-освітні стежки Національних парків та ПЗ Медобори. Проведений аналіз туристично-рекреаційних ресурсів та ядер НП «Кременецькі гори».

Ключові слова: екологічний туризм. Еколого-освітня стежка, Національний природний парк.

Поступове виснаження природних ресурсів, зумовлене зростанням обсягів та умовами їх споживання, ініціювало зміни в суспільстві, яке почало приділяти значну увагу проблемам, пов'язаним з навколишнім середовищем. Саме екологічна відповідальність спрямовує діяльність людей в напрямку мінімізації її впливів на оточуюче середовище. Туризм є джерелом низки екологічних проблем, які пов'язані зі збільшенням туристичних потоків, більш інтенсивним споживанням різноманітних ресурсів, зокрема природних.

На теперішній час екологічний туризм є одним із перспективних секторів туристичної індустрії. Внаслідок загострення екологічної ситуації та зростання популярності ідей охорони навколишнього середовища, серед туристів виник попит на так звані «зелені» подорожі. За офіційними статистичними даними ВТО, вони займають сьогодні від 7-20% загальних поїздок. Згідно з прогнозами ВТО, екологічний туризм входить до п'яти основних стратегічних напрямків розвитку туризму на період до 2020 року, саме тому дослідження тенденцій розвитку екотуризму в Україні набуває важливого значення та актуальності [5].

Науково-теоретичну базу розвитку екологічного туризму, в тому числі на природоохоронних територіях, формувалась завдяки працям таких науковців, як О. Бейдик, Т. Божук, Н. Габчак, В. Гетьман, М. Депутат, О. Дмитрук, О. Король, С. Кузик, М. Кукурудза, О. Любіцева, А. Пахля, Л. Погребняк, М. Покоłodна, О. Савіцька, Н. Савіцька, В. Смаль, І. Смаль, Г. Сорокіна, Ю. Стадницький, М. Травкіна, П. Царик, Л. Царик.

Екологічний туризм – порівняно нове поняття в туристичній галузі. Уперше його запропонував у 1983 р. мексиканський архітектор та економіст Гектор Цебаллос-Ласкурейн, який під поняттям «екологічний туризм» розуміє поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи, яке дозволяє поєднувати відпочинок з вивченням флори й фауни для їх подальшого захисту [1].

Україна має значний потенціал для розвитку екотуризму. Площа рекреаційних територій в Україні становить 12,8% території країни, але розвиток природно-заповідних територій гальмується внаслідок недостатнього державного фінансування. Фінансові проблеми не є виключними, тому що існує певний перелік проблем, що ускладнюють розвиток екологічного туризму на природоохоронних територіях України, а саме:

- недосконалість моніторингу природо-охоронних територій;
- відсутність природоохоронного статусу у природних комплексів та об'єктів, які потребують збереження та охорони;
- затримки зі створенням адміністрацій об'єктів ПЗФ та відведенням земель;
- нерозвинута інфраструктура;
- брак маршрутів і програм для екологічних турів на цих територіях;
- недостатня кількість професійних кадрів, що спеціалізуються на екологічних турах;
- недостатня інформованість споживачів про екологічні тури;
- недосконалість механізму залучення місцевих жителів до надання послуг з екологічного туризму. [2]

Екологічний туризм – це особливий напрямок рекреаційної діяльності з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище та його окремі компоненти, що пов'язаний із пізнанням природи та спрямований на збереження екосистем. Тобто, екологічний туризм є концепцією туристичної діяльності, метою якої є збереження природних ландшафтів. Така характеристика екологічного туризму повністю співпадає з цілями природоохоронної діяльності на міжнародному, державному, регіональному і місцевому рівнях. Екологічний туризм, який провадиться на природоохоронних територіях, може стати моделлю використання екосистем у режимі збереження.

Тісні зв'язки еколого-туристичної та природоохоронної діяльності закріплені на законодавчому рівні, що дозволяє поєднувати рекреаційно-туристичне природокористування з охороною природи. Так, у статті 9 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» відображено, що одним із видів використання територій і об'єктів природнозаповідного фонду є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого цим законом та іншими законодавчими актами [2].

В межах Тернопільської області перспективними для розвитку екологічного туризму є кілька районів, а саме Кременецькі гори, особливо в межах національного парку «Кременецькі гори»; Дністровський каньйон, особливо в межах НПП і РЛП «Дністровський каньйон»; територія Бережанського Опілля, Товтрового кряжу тощо.

В межах **Кременецьких гір** найбільш перспективним для розвитку екотуризму є територія та околиці однойменного національного парку, що представлені унікальними природними та історико-архітектурними туристичними ресурсами. На території НП функціонує кілька еколого-освітніх стежок та туристичних маршрутів. [6]

Екологічна стежка "Дівочі скелі" являє собою цікавий маршрут протяжністю 2,6 км. Дівочі скелі по праву вважаються однією із найпривабливіших гір національного парку. Знаходиться на північно-східній околиці м.Кременеця. Черепашкуваті щільні вапняки, які виходять на поверхню стрімкими карнизами, створюючи своєрідну неповторність і красу. Скелі оповиті легендами, переказами, вражають своєю красою. Ламані, нагромаджені в первозданному хаосі брили, стрімкі урвища і дивовижні кам'яні композиції, чорні провалля гротів і печер довгою стрічкою оперезують верх гори. У лабіринтах Дівочих скель виявлено кістки мамонта, печерного ведмеда, волохатого ведмеда, волохатого носорога, первісного коня, зубра, печерної гієни, псця, гігантського та північного оленів, копитного лемінга. Виняткову цінність становить рослинний покрив Дівочих скель. На цих скелях ростуть кадило сарматське, спірея піківська, клокичка пірчаста, сонцепвіт сивий, кизильник чорноплідний, гордовина, зміголовник австрійський, самосил передгірський, мінуарція побільшена, гвоздика Роговича тощо. А у вапнякових пісковиках спелеологи відкрили тринадцять ніш, гротів і печер, окремі з яких – Студентська, Піщинка, Холодна – тягнуться в глиб гори на десятки метрів. Орієнтовна екологічна ємність стежки – до 4-5 тис відвідувачів щороку.

Екологічна стежка "Гостра гора" знаходиться неподалік траси Кременець-Почаїв і приваблює сотні туристів. Вершини гори кам'яністі, іноді скелясті. Завдяки щільно зцементованим вапнякам, які вивітрюючись, створили красиві ущелини, мальовничі скелі. Здебільшого гора покрита хвойним або

листяним лісом. Рослинний покрив є біднішим ніж на "Дівочих скелях" але приваблюють туристів здебільшого скельні утворення та надзвичайний краєвид на рівнину Малого Полісся. Орієнтовна екологічна ємність – до 2 тис відвідувачів.

Еколого-туристична стежка "Бона" веде на однойменну гору, що височіє над Кременецем. Найпривабливішим туристичним об'єктом стежки є руїни замку XIII століття. Чудовий краєвид відкривається з вершини цієї гори. На одній з найдавніших вулиць Кременця Медовій знаходиться унікальна споруда XVIII ст. – кременецькі будинки-близнюки, зведені у стилі бароко. Під самою горою Миколаївський собор (XVI- XVII ст.), далі комплекс будівель колишнього колегіуму (1731-1743 рр), споруди братського Богоявленського монастиря (XVIIст.) монастир реформаторів (XVIIIст.), родинний будинок Словацьких (XVIIIст.) та ряд інших. (рис. 2.). Кількість відвідувачів екологічної стежки за сезон складає 20-30 тис. осіб.

Еколого-туристична стежка "Божа гора" – це частина Кременецьких гір, але через ерозійні та водні руйнування у минулому сталося так, що стоїть вона начебто сама по собі серед поля. Гора займає площу 119 гектарів має куполоподібний горб з пологими західними і крутими східними схилами. Її висота 365 метрів, протяжність туристичного маршруту – 2,6 кілометрів. У гори дві вершини, на одній з них б'є джерело з цілющою водою, на іншій – невелика капличка святої Трійці. Давня слов'янська святина – «Божа гора» належить до найшанованіших паломницьких місць та знаходиться за 12 км від Кременця, неподалік села Великі Бережці.

Вона ще з княжих часів, з IX-X ст., була місцем подвижництва численних монахів. Гора Божа відома серед прочан завдяки місцю, що зветься "Ступня Матері Божої". Тут знаходиться новозбудована капличка, "печера Монаха" та кількасотлітнє цілюще джерело. Заступництва Богородиці, духовного та фізичного зцілення у цих місцях шукають віряни з усього світу. Часто вони йдуть до неї пішки за сотні кілометрів, щоб почерпнути тут цілющої духовної сили. До речі, свого часу серед прочан тут були Леся Українка з Климентом Квітокою, українські посли до польського сейму С.Скрипник, М.Тележинський, письменник У.Самчук. Кількість відвідувачів за сезон складає більше 20 тис. осіб.

Екологічно-туристична стежка "Данилова гора" – розташована на північний схід від с.Стіжок, з маленькою старовинною церквою на вершині. Гора складена сарматськими відкладами, як і все пасмо Кременецьких гір, до якого вона входить. Схили і вершина гори вкриті лісом. З вершини гори відкривається чудова панорама мальовничої розлогої долини, в якій розкинулось село Антонівці. Маленька старовинна церква святої Трійці на вершині – пам'ятник архітектури XIV-XVII століття. Екологічна ємність стежки становить до 2000 осіб за сезон.

Екологічно-туристична стежка "Уніас". За кільканадцять кілометрів на північний схід від Кременця на околиці старовинного села Стіжок у долині височіє ціла низка гір: Уніас, Малий Уніас, Гостра, Дубова, Злодійка, Ямна. Серед низки гір вирізняється гора Уніас – це славнозвісна окраса цього краю. Розташована неподалік села Антонівці.

Площа гори 6,3 га, висота 358 м. Має велику природоохоронну, науково-пізнавальну та естетичну цінність. Із заходу гора оточена долиною, а з півночі – низовиною, по якій протікає невелика річка Іловиця. Більша частина гори заросла листяними та хвойними лісами, різноманітними травами, які поширені лише в цьому регіоні. Вершина гори Уніас скеляста, є невелика печера, скельні навіси, та потужний провал, що утворився очевидно внаслідок руйнування великого печерного утворення. На вершині гори є плато площею 2,0 га, на якому ростуть одинокі дерева сосни, дуба, граба. Південно-західна та західна частина плато виходить на скелі, висота яких 6-12 метрів. На крутих схилах з півночі і північного сходу насипано два вали. На віддалі 50 метрів на захід, нижче по схилу витікає джерело. З різних боків гори також є джерела з доброю питною водою. Тут можна зустріти косулю або благородного оленя.

Гора Уніас є також цінною історичною пам'яткою. Тут був розбудований літописний давньоруський Данилів град. На початку 1241 р. нарівні з Кременцем город Данилів вистояв перед ордами Батия, але восени 1259 р. сам син Данила Лев на вимогу хана Бурундюя змушений був розкидати оборонні споруди поселення. На горі Уніас знаходяться рештки давнього міста волинян. Археологами було розкопано кілька жител, котловани яких були вирубані в скелі. Біля одного виявлено висічений на поверхні хрестовидний знак, орієнтований за сторонами світу. На одній з площадок є облоговий колодязь. Також виявлені наземні житла і напівземлянки з печами-кам'янками (X-XI ст.), ювелірні вироби, форми керамічних виробів X-XI і XVI-XVII ст., середньовічні монети. Орієнтовна екологічна ємність стежки становить до 3000 осіб. [6]

На території **Кременецького ботанічного саду** діють 5 екологічних маршрутів: «До місця зустрічі Малого Полісся і Кременецьких гір», «Кременець – древнє місто в обіймах мальовничих гір»,

«У доісторичне минуле через заповідний ліс», «Господарі, гості чи варвари – сліди та наслідки людської діяльності у природі», «Розповіді над і мальовничих околиць міста про далеке минуле краю». Ці маршрути містять навчально-пізнавальну, еколого-виховну, рекреаційно-оглядову інформацію, охоплюють майже всю територію саду і дають можливість максимально ознайомитися із різноманіттям рослин і ландшафтними композиціями [3].

В межах НПП «Дністровський каньйон» можна виділити кілька регіонів та туристсько-рекреаційних ядер які є сприятливими для розвитку екотуризму.

Заліщицьке туристсько-рекреаційне ядро представлене насамперед унікальним місцем розташування та мікрокліматом міста. Розташоване у південній меандрі Дністра воно отримує більшу кількість сонячної енергії та кліматичні показники, які чимось нагадують субтропіки. Саме через це за часів Польщі тут знаходився кліматичний курорт з чисельними пансіонатами, готелями тощо. Крім того, в місті збереглася низка архітектурних споруд, а саме: костел святого Станіслава 1763 року, церква Покрови Пресвятої Богородиці (1873 рік), цісарсько-військова королівська казарма (XVIII ст.), палац баронів Бруницьких (1831 рік), низка будівель початку XX століття.

Борщівське ядро відоме насамперед знаменитими щорічними фестивалями «Борщ їв» на якому місцеві господарі змагаються у приготування національного блюда (буває понад 50 видів борщу) та «У Борщівському краю цвітуть вишиванки» визитівкою якого є унікальна борщівська вишивка чорними нитками по білому домотканому полотні. У місті функціонує великий краєзнавчий музей який має у своїх фондах понад 12 тис. експонатів.

У **Монастириському** ядрі проходить всеукраїнський традиційний фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини», який традиційно збирає понад 30 тис. відвідувачів з України, Польщі, інших країн. У містечку також діє музей Лемківської культури і побуту. Крім того є низка старовинних архітектурних споруд: церква Успіння Божої Матері (1751 рік), дерев'яна церква Введення Пресвятої Діви Марії (1872 рік), церква Воздвиження Чесного Хреста.

Скала-Подільське ядро представлене руїнами Скала-Подільського замку (середина XVI ст.), церква Святого Миколая (кінець XIX ст.), римо-католицький костел Успіння Божої Матері (1719 рік), народний дім (1885 року) тощо.

Унікальним є історико-архітектурний комплекс **Язловця**. Він представлений церквою Святого Миколая (1551 рік), костелом Успіння Пречистої Діви Марії (1590 рік), церква Святого Михаїла (1755 рік), Язловецький замок (1644–1659 роки), палац в якому розташований монастир, поблизу розташована усипальниця монахинь, каплиця-усипальниця Блажовських (1860 рік). Все це поєднано з величними краєвидами залісненої долини Вільхівця – притоки Стрипи.

Неподалік Язловця у долині Стрипи, поблизу с. **Скоморохи** розташована низка оздоровчих баз та таборів відпочинку. База відпочинку «Лісова» розрахована на одночасний прийом до 360 відвідувачів, база «Над Стрипою», дитячий табір відпочинку «Лісовий дзвіночок».

У **Ягільниці** розташований Ягільницький замок 1630 року, церква Вознесіння Господнього 1885 року та костел Успіння Пресвятої Богородиці (1842 рік).

Окремо варто згадати туристсько-рекреаційну місцевість біля с. Нирків Заліщицького району – **Червоногородську долину** з однойменним замком та водоспадом. Залишки замку початку XIX ст. на сьогоднішній день знаходяться у жалюгідному стані, зазнають руйнації. Наразі екскурсійне відвідування замку не рекомендоване через високу ймовірність обвалу споруди. Поблизу замку розташовані руїни костелу, каплички на старовинному цвинтарі. Але головною принадою долини (окрім неймовірних краєвидів) є найвищий на рівнинних річках України Червоногородський водоспад розташований на р. Джурин (висота обох каскадів складає 16 метрів). Долина є місцем масового відвідування рекреантами, кілька років проводився фестиваль «Джурин-фест». Поблизу є кілька печер (Джуринська, Поросячка), функціонує екологічна стежка в межах НПП «Дністровський каньйон».

У **Касперівському каньйоні** знаходиться однойменне водосховище на р.Серет, яке приваблює чисельних відпочиваючих попри сумнівну якість води. Функціонують бази відпочинку «Росинка» та «RELAX», є станція прокату човнів, водні атракціони, можливість спортивної риболовлі, катання на водних лижах, водних байках тощо.

Коропецьке ядро представлене палацом графа Бадені (XIX ст.), костелом (XIX ст.), та дерев'яною церквою 1795 року побудови.

Варто також згадати залишки замків у Кудринцях, Золотому Потоці, залишки валів та в'їзні брами у Окопах, чудовий дендропарк у Гермаківці, неперевершений каскад водоспадів у Русиліві та Соколові, унікальні відслонення гірських порід, багато інших ботанічних та геологічних пам'яток природи.

Надзвичайно перспективною для розвитку екотуризму вбачається територія **Бережанського**

Опілля, на якій розглядається перспектива створення однойменного національного природного або регіонального ландшафтного парку. На території можна займатися збором ягід, грибів, фотополуванням, прогулянковим, кінним, вело-, мото-туризмом та багато чим іншим.

Перспективним для розвитку екотуризму є територія **Товтровоного кряжу**, в тому числі з використанням еколого-освітніх стежок природного заповідника «Медобори». [4]

«До пущі відлюдника». Її довжина 5,6 км, прокладена в лісовому масиві Краснянського лісництва в околицях мальовничого села Крутилів (неподалік містечка Сатанів), де до сьогоднішнього дня зберігся один з давніх видів діяльності – випалювання вапна в примітивних печах (вапнярках). Тут знаходять сліди кам'яного, залізного та пізніших періодів існування людства.

На маршруті можна ознайомитися з типовими дубово-грабовими, грабово-дубово-ясеновими, грабовими лісостанами заповідника, в яких зростають популяції рідкісних видів рослин: цибулі ведмежої, лілії лісової, коручок пурпурової та морозниковидної, підсніжника білосніжного, зубниці залозистої. Із тварин можна побачити борсука, козулю, куницю, вовчків, білку, почути спів зяблика, дрозда співочого, кропив'янок, солов'їв, спостерігати політ підорлика великого, осоїда, канюка, зустріти рідкісних комах стрічкарку тополеву, сатурнію руду, вусача мускусного, ксилокопу звичайну. Проходячи стежкою можна ознайомитись із такими цікавими феноменами природи як останцем степу серед лісового масиву та геологічними відслоненнями Товтрової гряди в Сліпому яру.

Відвідувачі побувають біля входу до вертикальної печери "Перлина", яка відкрита у 1969 р. Її стінки вкриті чисельними драпіровками. Названо печеру через кульки – перли білого кольору, які знайдені тут в масі кальцитів. Загальна протяжність її горизонтальних ходів 240 м, максимальна глибина 26 м, температура повітря в нейтральній зоні печери 9°C круглий рік. Печера – прекрасне місце для поселення рукокрилих.

Ця стежка приведе до печери у скелі, яку здавна облюбували відлюдники, влаштувавши собі аскетичне житло. Це люди, які втікали від мирського життя, були глибоко віруючими, знали на травах і лікували людей. Відомості про життя останнього датуються початком ХХ ст. Сьогодні тут обладнана каплиця, на Зелені свята служба Господня і храмове свято у правобережній частині с. Крутилів.

Маршрут проведе узбіччям древнього рову і валу, що оточує Звенигород та його територією. Саме тут у Х-ХІІІ століттях функціонувало городище-святилище з чотирма капищами, першим критим язичницьким храмом. Разом із поселеннями воно було складовою Збруцького культового центру, функціонування якого підтверджується численними знахідками на святилищах речей, що вкладаються в хронологічні рамки того часу. Селищ-супутників тут відомо сім. Одне з них – "Бабина долина", розташоване на правому схилі Сліпого яру, було селищем ремісників (гончарів).

В комплекс святилища входили також цілющі джерела, вода із яких і сьогодні не втратила своїх властивостей. За даними польських науковців вода одного із них лікує очі, другого нервову систему, третього – органи травлення (воно є джерелом бажань).

Маршрут закінчується на берегах р.Збруч. По всій довжині вона є межею між Тернопільською і Хмельницькою областями. Тут ріка глибоким каньйоном врізається в Медобірське пасмо, розтинає його навпіл. Цікава історія цієї невеличкої тепер подільської річки, яка сягає початку нового літочислення.

Гора Гостра. Маршрут довжиною 1,2 км прокладено через вершину бічної товтри, на якій збереглися рідкісні степові та наскельно-степові угруповання рослин, в складі яких є багато рідкісних, ендемічних, реліктових та погранично-ареальних видів (тут зростає 10 червонокнижних та > 50 регіонально-рідкісних видів рослин). У зв'язку з цим відвідувачами стежки є, як правило, науковці.

Назва гори походить від конфігурації товтри, яка в минулому мала гострий шпиль, зруйнований в результаті функціонування тут в 50х-60х роках кар'єру.

Відвідувачі стежки мають можливість оглянути ксеротермічні угруповання рослин на відкритих вапнякових уступах та кам'яних розсипах, рештки організмів з вапняковим скелетом, що населяли тепле Сарматське море 15-20 млн. років тому та збереглися у вапняках у прижиттєвому положенні, популяцію ясенцю білого (названого в народі неопалимою купиною) на південно-східному схилі горба, змієголовника австрійського, угруповання ковили пірчастої та волосистої. На Гострій зростають ендемічні види Поділля: шивереція подільська, шавлія кременецька, молочай волинський, лециця дністровська, цибуля подільська.

З вершини гори добре проглядається навколишня місцевість: ланцюг Товтровоного кряжу, г.г. Дзюрава, Лебедиха, Ципель, Франкові скелі, Довга, Любовня з розташованим біля них селом Вікном, назва якого походить від карстових озерець-вікнин, які знаходяться на його околицях.

Бохіг. Це маршрут, найбільш цікавий для істориків, краєзнавців, геологів та етнографів. Його

протяжність 6,2 км. Маршрут прокладено через типові лісові медобірські деревостани до найвищої вершини території заповідника та Гусятинського району г. Бохит (414 м н.р.м.). Тут знаходиться добре збережене капище, на якому за припущенням науковців, стояла всесвітньо відома статуя Збуцького Святовита.

Дорога до г. Бохит пролягає через різновікові деревостани, сформовані дубом, грабом, кленом, явором. На самій горі зростає старий ясеневий ліс. Рослинний покрив багатий та різноманітний. Навесні у лісі масово квітнуть підсніжник звичайний, проліска дволиста, печіночниця, анемони, цибуля ведмежа, пізніше – лілія лісова, орхідні. На розсипах вапняків на Бохоті можна зустріти зарості лунарії оживаючої – виду, занесеного до Червоної книги України.

Цікаве і різноманітне тваринне населення. Тут зустрічаються козуля, куниця, білка. Із рідкісних птахів залітають пугач, підорлик малий. Фоновими видами є зяблик, дрізд співочий, мухоловка строката, мухоловка мала, дрізд чорний, славка сіра, кропивник. На узліссі можна зустріти гадюку, вужа, веретільницю. Із рідкісних комах тут трапляється ведмедиця Гера, дуже рідко – вусач мускусний, сатурнія руда.

Лісова стежка виводить відвідувачів до старої дороги скіфської доби, ліворуч якої знаходяться два могильники – курганний та безкурганний, з характерними для древніх слов'ян похованнями. Дорога веде до городища-святилища "Бохит", яке оточене двома кільцевими та двома поперечними валами, причому головний і поперечний – скіфського періоду, а четвертий насипаний в давньоруські часи під час реконструкції городища. Через прохід у валу потрапляємо до загальнодоступної частини городища. Тут знаходились келії для жерців та паломників і довгі будинки-контини, в яких відбувались збори та урочистості.

За другим поперечним валом – священна (сакральна) частина святилища. Тут знаходились найголовніші його споруди – капище та кам'яний жертовник. Капище є п'єдесталом для статуї Святовида з ямою чотирикутної форми із розташованими навколо нього вісьмома жертовними ямами. Праворуч від нього, у вигляді невеликого кам'яного підвищення, розташований жертовник, куди приносились пожертви.

Статуя ідола має вигляд квадратного кам'яного стовпа заввишки 2,57 м зі сторонами 29x32 см, на чотирьох сторонах якого вирізьблено зображення. Увінчувала цей кам'яний стовп чотирилика голова, покрита круглою шапкою. Зображення на гранях Святовида поділені на три горизонтальні яруси. Дослідники стверджують, що це пов'язано із уявленням язичників про поділ Всесвіту на три частини: небо – світ богів (верхній ярус); землю, де живуть люди (середній ярус); підземний світ – таємничі мешканці (нижній ярус).

На схилах гори Бохит виявлено п'ять поселень-супутників, жителі яких обслуговували потреби жерців та прочан. [4]

Загалом можна зробити висновок, що територія Тернопільщини є перспективною для розвитку екологічного туризму. Для цього існують усі передумови:

- Наявність унікальних природних рекреаційних ресурсів.
- Розвинута мережа природно-заповідного фонду.
- Діяльність двох Національних та 3 регіональних ландшафтних парків.
- Розроблені еколого-освітні стежки та туристичні маршрути.

Розвиток екологічного туризму сприятиме збереженню навколишнього середовища, залученню інвестицій, створенню нових робочих місць, можливість додаткового заробітку місцевим населенням.

Література:

1. Ecotourism. New World Encyclopedia. URL: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Ecotourism>
2. Віктор СОКОЛОВСЬКИЙ, Інна ЩОГОЛЄВА. Перспективи розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях Середнього Придніпров'я. Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп». 2019 №1. – С. 239-247.
3. Кременецька районна державна адміністрація. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/kremenetska/ru/news/print/114994.htm>
4. Офіційний сайт ПЗ Медобори. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.medobory-reserve.te.ua/activity>
5. Савіцька О. П., Савіцька Н. В., Погребняк Л. В. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки: електронне фахове видання. URL: <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2743-savitska-o-p-savitska-n-v-pogrebnyak-l-v-ekoturizm-yak-vazhлива-skladova-strategiji-stalogo-rozvitku-ukrajini>
6. Царик П. До оцінки видів рекреаційної діяльності та потенціалу національного природного парку "Кременецькі гори". Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2013. №2. – С.132-141.

Abstract:**Tsaryk P., Tsaryk L. PECULIARITIES OF ECOLOGICAL TOURISM DEVELOPMENT OF TERNOPIL REGION**

Theoretical bases of development of ecological tourism, prospects of its development within the limits of the Ternopil area with use of ecological and educational paths are considered. The existing ecological and educational trails of the National Parks and Medobory Software are analyzed. The analysis of tourist and recreational resources and cores of Kremenets Mountains National Park is carried out.

Key words: ecological tourism. Ecological and educational trail. National Nature Park.

УДК 911.5(477.84)

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛАНДШАФТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

С. НОВИЦЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У роботі розглянуто питання оцінки придатності природно-територіальних комплексів Тернопільської області для цілей рекреації. Задля цього здійснено аналіз поняття рекреаційний ландшафт, розглянуто групування рекреаційних комплексів, засноване на приуроченості до відповідного типу місцевостей. При оцінці були враховані такі чинники, як морфологічна структура ландшафту, наявність лісу і водойми, характер і якість лісу, віддаленість його від водойм, характер рельєфу.

Ключові слова: природний територіальний комплекс, рекреаційний ландшафт, ландшафтна карта, сприятливість ПТК для рекреації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В рекреаційно-ресурсній складовій природні блага займають домінуюче місце, будучи однією з основних матеріальних передумов рекреації. Як природні передумови рекреації виступають насамперед природно-територіальні й аквально-територіальні комплекси різних рангів, їхні компоненти й окремі властивості, у тому числі такі, як контрастність і ритм ландшафтів, можливість подолання перешкод, географічна специфіка, екзотичність, унікальність або, навпаки, типовість, розмірів й форм природних об'єктів і їхнього географічне положення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження у цій царині певною мірою вже знайшли своє відображення в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлебова, Д.В. Ніколаєнка, О.О. Бейдика, Н.В. Фоменко, С.В. Дутчак, О.З. Байтерякова, Г.І. Денисика, В.М. Воловика, В.І. Гетьмана, І.М. Рожко, Н.В. Чорненької, О.В. Стецюк, В.В. Шмагіної, С.М. Шепетюк, Л.П. Царика, Г.В. Чернюк, М.Р. Питуляк та ін..

Метою даного дослідження є здійснення оцінки придатності ландшафтів Тернопільської області для цілей рекреації.

Виклад основного матеріалу.

Ландшафт є основою формування та розвитку індустрії туризму і йому відповідає певний набір природних рекреаційних ресурсів. Рекреаційний ландшафт, як різновид сучасного антропогенно-природного, формується під впливом природних та антропогенних ландшафтоутворювальних факторів, які визначають його кількісно-якісні особливості [2]. Рекреаційні ландшафти – це натуральні або антропогенні ландшафтні комплекси, в яких під впливом рекреації докорінно змінений (в природних), або перебудований (в антропогенних) цілях хоча б один з компонентів. Рекреаційні ландшафти - це клас антропогенних ландшафтів, що розділений на підкласи: оздоровчо-відпочинкові, лікувальні, спортивно-пізнавальні. У відповідності з природними умовами, в яких формуються рекреаційні ландшафти, виділені їх зональні типи: мішанолісові, широколистянолісові, лісостепові, степові. Подальша класифікація рекреаційних комплексів заснована на приуроченості до відповідного типу місцевостей [4].

Для виконання спортивно-оздоровчої, науково-пізнавальної, освітньо-виховної, лікувально-оздоровчої функцій рекреаційні ландшафти володіють ландшафтно-рекреаційними ресурсами, до яких належать природні та антропогенні об'єкти і явища, що презентують потенційні ландшафтні можливості та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів, їх спеціалізацію та економічну ефективність.

За основу була взята карта, розроблена П.І. Штойком [8], на якій, внаслідок територіального групування природно-територіальних комплексів Тернопільської області за їх морфологічною

структурою, він виокремлює такі основні групи ландшафтів: Малополіські (в які входять Гаївський і Білокриницький ландшафти), Опільські (Бережанський і Монастириський ландшафти), Товтрові (Мильнівський, Збаразький, Красненський), Подільські (Кременецький, Лановецький, Тернопільський, Гусятинський, Заліщицький). При оцінці враховувались такі чинники, як морфологічна структура ландшафтів (місцевості, урочища, фації), наявність лісу і водойми, характер і якість лісу, віддаленість його від водойм, характер рельєфу.

Аналіз поєднання чинників дав можливість виділити сприятливі, обмежено сприятливі і несприятливі для рекреації типи природних комплексів.

Малополіська група ландшафтів представлена **Гаївським і Білокриницьким** ландшафтами, які характеризуються слабохвилястими рівнинами, в окремих місцях заболоченими. Плоскі прируслові і низькі ділянки з торфовищами і осоковими болотами на лучно-болотних і болотних ґрунтах є несприятливими для рекреації. Плоскі акумулятивні рівнини на флювіогляціальних пісках (з еоловими формами) з сосновими лісами і дерново-підзолистими ґрунтами сприятливі для розвитку тут лікувально-оздоровчих та утилітарних (любительських) видів рекреаційної діяльності, ліси використовуються для збору грибів і ягід, а також короткотривалої рекреації вихідного дня. Цікавими об'єктами пізнавальної рекреації є: ерозійні останцеві горби Кременецького горбогір'я - гори "Стіжок", "Данилова гора", "Червоний камінь", "Пустельна", "Уніас", а також заказники і пам'ятки природи "Мала Андруга", "Заброддя", "Забродівські діброви".

Опільська група ландшафтів представлена **Бережанським і Монастириським** ландшафтами, які мають горбогірний рельєф з відносними перевищеннями 80 – 100 м. Великі площі займають ерозійно-денудаційні височини із сірими і темно-сірими лісовими ґрунтами, грабовими і буковими дібровами. Для них типові горбисті опільські місцевості, на яких виділяються плосковершинні горби з пологими і крутими схилами. Також тут поширені грабові діброви з буком, ясенем, явором, дубом звичайним і скельним, які багаті на гриби, ягоди, горіхи, що приваблює сюди туристів в теплий період року. Долини допливів р. Дністер у пониззях утворюють широкі заплави з природними луками, сінокосами, пасовищами. У річкових заплавах переважають різнотравно-злакові луки загалом сприятливі для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації, лише в тих місцях, де вони заболочені, вони несприятливі для рекреаційного використання. Характерною особливістю придністровських опільських ландшафтів є каньйоноподібні долини річок Золота Липа, Коропець, Стрипа, що надає їм особливої мальовничості і робить їх сприятливими для рекреаційної діяльності. Для розвитку лікувально-оздоровчих видів рекреації опільські ландшафти володіють родовищами мінеральних вод і лікувальних грязей (м. Бережани, с. Яргорів Монастириського району), на базі яких створено обласний дитячий гастроентерологічний санаторій в м. Бережани, дитячий оздоровчий табір в с. Урмань Бережанського району, профілакторій в с. Рай Бережанського району. Розвитку пізнавальної рекреації в межах регіону сприятимуть: національний природний парк "Дністровський каньйон", Голицький ботаніко-ентомологічний заказник, гора Лисоня, Бережанський дендрологічний парк, Раївський і Коропецький парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва і ще ціла низка ботанічних, загальнозоологічних, орнітологічних заказників, гідрологічних, геологічних і ботанічних пам'яток природи.

Подільська група ландшафтів представлена **Кременецьким, Лановецьким, Тернопільським, Гусятинським, Заліщицьким** ландшафтами. Найбільш перспективними з точки зору розвитку рекреаційної діяльності є Кременецькі і Заліщицькі ландшафти.

Кременецькі ландшафти представлені структурно-денудаційними горбогірними місцевостями з вододільними останцями, балками, ярами, еродованими сірими лісовими ґрунтами. Кременецький кряж розташований між ріками Іква і Вілія з північного сходу на південний захід на довжину близько 65 км при ширині 12-20 км. Вершини кряжа куполоподібні, а їх відносні висоти значні – 100-200 м. Схили вершин стрімко спадають до рівнин Малого Полісся, що надає території "гірського вигляду": гори Замкова, Страхова, Гостра, Черча, Дівочі скелі тощо. Вони утворюють мальовничі стрімкі схили, скелі з уступами, ерозійними формами, печерами, що створює передумови для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації (спелеотуризм на основі системи карстових порожнин, скелелазання, лижний і санний спорт), зокрема, зимових видів спорту, для чого в урочищі Гниле озеро (поблизу Кременця) споруджено першу в Україні трасу швидкісного спуску на санах, а в урочищі Хрестова гора споруджено комплекс трамплінів, три з яких мають штучне покриття і можуть функціонувати круглий рік. Тут можливо прокласти гірськолижні маршрути I і II категорії складності розраховані на початківців, дітей і гірськолижників-любителів. Зважаючи на економічну кризу, Кременецькі гори могли б стати чудовою альтернативою карпатським гірськолижним курортам, які в зимовий період часто не в змозі задовільнити всіх бажаючих. Значна лісистість (більше 20 %) також сприятиме

розвитку тут оздоровчої і любительської рекреації. Ліси переважно грабові, грабово-дубово-соснові, дубово-соснові. На південних сухих схилах зустрічаються ділянки наскельно-степової рослинності з реліктовими і ендемічними видами. Строкатий рельєф, своєрідний мікроклімат і наявність хлоридних і сірководневих мінеральних вод створює передумови для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації. Пізнавальна рекреація розвивається на базі природно-заповідних об'єктів: НПП “Кременецькі гори”, ботанічних, загальнозоологічних і гідрологічних заказників, ботанічних, гідрологічних і геологічних пам'яток природи. Кременецький ландшафт сприятливий для розвитку спортивно-оздоровчої, пізнавальної і любительської рекреації.

Лановецький ландшафт представлений рівнинно-хвилястими і рівнинними місцевостями з чорноземами опідзоленими та типовими мало гумусними ґрунтами і для рекреаційної діяльності є несприятливими, оскільки на 75-85 % освоєні під сільськогосподарське використання і є надмірно розораними і еродованими. Річкові долини тут неглибокі, з положистими схилами і широкими заболоченими днищами, межиріччя, як правило дуже плоскі, з погано дренажованими зниженнями і численними блюдцями. На пологих схилах, складених суглинковими породами розвинулись височинні балки і яри. Цікаві в рекреаційному відношенні лише лісові масиви (хоча лісистість лише 4 %) і лісопарки поблизу населених пунктів і заболочені прирічкові місцевості вздовж Горині. Для розвитку оздоровчої рекреації тут функціонує дитячий оздоровчий табір “Лісова казка” в с. Боршівка Лановецького району. Пізнавальну рекреацію можна розвивати на базі лісового заказника і 2 загальнозоологічних заказників. Лановецький ландшафт малосприятливий для розвитку рекреаційної діяльності.

Тернопільський ландшафт представлений плоскими плакорами, складеними легкосуглинистими лесовидними суглинками з лучним різотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах з багаточисельними у минулому, але невеликими озерами та болотами, давніми і сучасними улоговинами стоку, долинами з пологими схилами. Острівне поширення мають розчленовані місцевості з дібровами на сірих лісових ґрунтах. Досить помітними є балково-яружні долинні місцевості. Ця територія є малосприятливою для рекреаційного використання, оскільки лучно-степові ландшафти, які панували тут в минулому, тепер повністю піддані господарському освоєнню (75-85 % розорано). Обмежено сприятливими для рекреаційного використання є терасові місцевості з темно-сірими і сірими лісовими ґрунтами під грабовими дібровами. Вони розчленовані глибокими долинами річок Серет, Стрипа. Прирічкові місцевості Серету (особливо нижче м. Тербовля, де долина набуває каньйоноподібного характеру), а також місцевості великих водосховищ, які зосереджені в основному в межах Тернопільського ландшафту є сприятливими для розвитку тут спортивно-оздоровчої рекреації. Сприятливими є також лісові масиви, які займають близько 6,5 % території і збереглись фрагментарно, переважно по долинах річок і на крутосхилах. Тернопільський ландшафт володіє значним потенціалом для розвитку лікувальної рекреації на базі родовищ сульфатних, хлоридних, гідрокарбонатних і сірководневих вод (сс. Конопківка, Мшанець, Буданів, смт. Микулинці Тербовлянського району, сс. Велика Лука, Настасів, Великі Бірки Тернопільського району, смт. Залізці і с. Іванківці Зборівського району тощо) і лікувальних грязей приурочених в основному до річкових долин. Оздоровча рекреація розвивається на базі дитячих оздоровчих таборів “Промінь” (с. Долина Тербовлянського району), “Зорепад” (с. Струсів Тербовлянського району), “Орлято” в м. Тербовля, дитячого санаторію “Веселка” (с. Петриків Тернопільського району) та районного табору відпочинку і оздоровлення дітей в с. Підгороднє Тернопільського району, офтальмологічного санаторію “Барвінок” в с. Манюки Зборівського району, а також санаторію “Медобори” в с. Конопківка Тербовлянського району. Пізнавальна рекреація на теренах Тернопільського ландшафту може розвиватися на базі існуючих РЛП “Загребелля”, “Зарваницький”, та перспективних РЛП “Середньосеретський”, “Княжий ліс”, “Залізцівсько-Вертелківський”, а також заказників загальнодержавного і місцевого значення, гідрологічних, геологічних, ботанічних пам'яток природи. Тернопільський ландшафт є сприятливим для розвитку лікувальної, спортивно-оздоровчої і пізнавальної рекреації.

Гусятинський ландшафт приурочений до межиріччя рр. Серету і Збруча, він простягається від Товтрового кряжу до Середнього Придністров'я і представлений, в основному, хвилястими межиріччями, складеними потужними товщами лесовидних суглинків, подекуди зайнятими дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах і чорноземах звичайних, а також плоскими плакорами, складеними легкосуглинистими лесовидними суглинками з лучним різотрав'ям на глибоких малогумусних чорноземах. Ці місцевості, здебільшого, є несприятливими для розвитку рекреації, оскільки зазнали значного землеробського освоєння (орні землі займають 75 %). В південній частині Гусятинського ландшафту поширені прирічкові місцевості зі спадистими і крутими схилами та

значною розчленованістю території, які сприятливі для розвитку спортивно-оздоровчої рекреації, а також до прирічкових місцевостей приурочені родовища гідрокарбонатних, хлоридних, сірководневих мінеральних вод (м. Гусятин, смт. Копичинці Гусятинського району, с. Сороцьке Терехівського району тощо) і торфових лікувальних грязей, потенціал яких використовується недостатньо, і більш раціональне їх використання сприятиме розвитку лікувальної рекреації. Розвитку лікувально-оздоровчої рекреації також сприяють санаторії “Збруч” і “Медобори” в смт. Гусятин, дитячий протитуберкульозний санаторій в с. Яблунів Гусятинського району. В межах ландшафту збереглися вододільні лісові масиви типових широколистяних лісів багаті на гриби, ягоди, горіхи, що приваблює рекреантів в літньо-осінній період. Спортивно-оздоровча рекреація розвивається в долині р. Збруч. Розвитку пізнавальної рекреації сприяють такі заповідні об’єкти як Яблунівський ботанічний заказник загальнодержавного значення, ботанічні і загальнозоологічні заказники, а також ботанічні, геологічні і гідрологічні пам’ятки природи, Хоростківський дендрологічний парк і Гримайлівський парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва. Гусятинський ландшафт є найбільш сприятливим для лікувально-оздоровчої рекреації.

Заліщицький ландшафт представлений хвилястими рівнинами, глибоко розчленованими каньйоноподібними долинами Дністра і його приток, давніми алювіальними верхньопліоценовими-нижньочетвертинними високими терасами (з висотами 200-250 м) з дубово-грабовими лісами на чорноземних опідзолених, частково еродованих ґрунтах, які є сприятливими для розвитку рекреаційної діяльності. Характерними рисами є наявність глибоких річкових долин (понад 100 м) із скелястими прямовисними схилами, що надає долинам каньйоноподібного вигляду, наявність в долині Дністра і його приток не менше 8 терас включаючи заплаву. Придолинні почленовані балками і ярами місцевості, що простягаються уздовж рр. Дністер, Стрипа, Серет, Збруч, Нічлава, Джурин тощо, круті схили річкових долин вкриті специфічною деревною і різнотравно-злаковою степовою рослинністю (особливо схили південної експозиції, що добре прогріваються і освітлюються сонцем, що створює тут специфічний мікроклімат) є найбільш мальовничими на теренах Тернопільської області і є сприятливими для розвитку всіх циклів рекреаційної діяльності. Для розвитку пізнавальної рекреації є унікальні геологічні відслонення, водоспади, величезна кількість природно-заповідних об’єктів (НПП Дністровський каньйон, 4 заказники загальнодержавного значення, низка ботанічних, геологічних, загально зоологічних, гідрологічних заказників і пам’яток природи місцевого значення, Гермаківський дендрологічний парк, Більче-Золотецький парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва тощо). Наявність мальовничих долин Дністра і його допливів, а також побудова Дністровського водосховища дозволила збільшити рекреаційний потенціал Заліщицького ландшафту для розвитку оздоровчої і спортивної водної рекреації. Створення національного природного парку Дністровський каньйон сприятиме більш організованому використанню унікальних природних рекреаційних ресурсів Придністер’я. Місцевості низьких терас Дністра з специфічним для Тернопільщини кліматом характеризуються сприятливими умовами для розвитку лікувальної, оздоровчої і спортивно-пізнавальної рекреації завдяки більш теплову клімату, наявності родовищ лікувальних торфових грязей і мінеральних вод (м. Заліщики, с. Товсте Заліщицького району, м. Борщів, с. Кривче Борщівського району). Оздоровча рекреація розвивається на базі дитячих оздоровчих таборів “Ромашка” (с. Нирків Заліщицького району), “Лісовий” і оздоровчий комплекс “Лісова пісня” (с. Скоморохи Буцацького району), “Лісова пісня” (м. Борщів), обласного комунального дитячого санаторію і обласного комунального фізіопульмонологічного санаторію в м. Заліщики, фізіотерапевтичних кабінетів лікарень. В гіпсах сильно розвинуті карстові процеси – карстові лійки, понори, що з’єднані з густою мережею печер, які значно підсилюють рекреаційний потенціал Заліщицького ландшафту, сприяють розвитку спортивно-оздоровчої і пізнавальної рекреації. Заліщицький ландшафт володіє ПРР для розвитку лікувальної, оздоровчої, спортивної і пізнавальної рекреаційної діяльності.

Товтрова група ландшафтів простягається неширокою смугою від 2 до 8 км з відносною висотою горбів 40-60 м над прилеглою рівниною. Головна гряда має плоскі широкі вершини та відносно круті, інколи скелясті, схили. Вершини вкриті малопотужним шаром суглинків, з-під яких подекуди виступають рифові вапняки, які зазнають процесів карстоутворення. По обидві сторони головної гряди, на відстані 3-5 км від неї, розкидані поодинокі Товтрові горби з гострими скелястими вершинами і пологісними схилами. Товтрова група ландшафтів складається з Мильнівського, Збарзького і Красненського ландшафтів. **Мильнівський** ландшафт займає північно-західну частину Подільських Товтр. Природною межею між Мильнівським і Збарзьким ландшафтом виступає долина р. Гніздична. Цей ландшафт не володіє достатніми ПРР для розвитку рекреаційної діяльності внаслідок значної господарської освоєності території, лише в південно-східній його частині представлені лісові

та лучно-степові ділянки сприятливі для розвитку пізнавальної (на базі Кобилівського, Малоберезовицько-Іванчанського, Мильно-Бліхівського загальнозоологічних, Добриводського ботаніко-гідрологічного заказників) та спортивно-оздоровчої рекреації. **Збаразький** ландшафт простягається від долини р. Гніздична до околиць м. Скалат. Його можна оцінити як сприятливий для розвитку рекреаційної діяльності, оскільки тут мальовничий горбогірний рельєф поєднується з лісовою і наскельно-степовою рослинністю. Створення в перспективі РЛП “Збаразькі Товтри” сприяло б більш організованому використанню і збереженню ПРР, розвитку рекреаційної сфери не лише на базі Збаразького замку, а й унікальних природних комплексів. Оздоровчо-рекреаційний потенціал Збаразьких Товтр реалізується на базі оздоровчого табору “Сокіл” в с. Чорний ліс Збаразького району. Пізнавальними ПРР володіють природно-заповідні об’єкти: ботанічні заказники, геологічні пам’ятки природи тощо. **Красненський** ландшафт простежується від границі Збаразького ландшафту до долини р. Збруч на південному сході. Високі ділянки головної рифової гряди, вкриті грабово-дубовими і дубово-буковими лісами в поєднанні з степовими, чагарниковими, лучними, лучно-степовими і наскельно-степовими фітоценозами володіють значним потенціалом рекреаційних ресурсів, що правда власне на території заповідника “Медобори” дозволені лише ті види рекреаційної діяльності, що не суперечать заповідному статусу території. Місцевості похованих рифових утворень, перекриті лесовидними суглинками, із зрідка виступаючими вапняковими брилами освоєні під орні землі і в рекреаційному відношенні є несприятливими.

За оцінкою ландшафти Тернопільської області поділені на **найсприятливіші** (давні алювіальні верхньопліоценові-нижньочетвертинні високі тераси (з висотами 200-250 м) з дубово-грабовими лісами на чорноземних опідзолених, частково еродованих ґрунтах), **сприятливі** (заплави та низькі тераси (1-3) на алювіально-делювіальних відкладах з різнотравно-лучною рослинністю на лучних та лучно-болотних дернових ґрунтах; заплави та низькі тераси (1-3), складені алювіальними суглинками та супісками з різнотравними луками на лучних і дерново-лучних ґрунтах; плоскі акумулятивні на флювіогляціальних пісках (з еоловими формами) з сосновими лісами і дерново-підзолистими ґрунтами, привершинні горби і пасма (включаючи їх схили), складені крейдовими мергелями та вапняками, перекриті лесовидними суглинками з дубово-грабовими лісами, чагарниковою рослинністю на еродованих сірих лісових ґрунтах; придолинні схили (балки та лощини) на крейдових відкладах з чагарниково-трав’янистою рослинністю із змитими сірими опідзоленими ґрунтами, місцями опідзоленими чорноземами; придолинні схили на лесовидних суглинках, частково заліснені дубово-грабовою рослинністю на еродованих чорноземах і сірих лісових ґрунтах; видовжені привершинні поверхні скелястих пасм і товтрових горбів (з висотами 380-420 м), утворені рифовими вапняками і малопотужними суглинками, покриті в минулому буково-дубово-грабовими лісами на змитих щербенистих перегнійно-карбонатних ґрунтах; поховані рифові утворення, перекриті лесовидними суглинками, із зрідка виступаючими вапняковими брилами з широким поширенням в минулому дубово-грабових лісів на еродованих перегнійно-карбонатних малопотужних ґрунтах; схили скелястих пасм і товтрових горбів, перекриті вапняковими брилами та щебенем на несучільному покриві лесовидних суглинків, давньому і сучасному делювії з чагарниковою ксерофільною різнотравною рослинністю на чорноземних карбонатних ґрунтах; останцеві горби, складені крейдовими відкладами, зайняті широколистяними лісами); **обмежено сприятливі** (міжгорбові і міжгрядові сідловини, складені крейдовими мергелями, перекриті лесовидними суглинками з дубово-грабовою рослинністю на темно-сірих ґрунтах, частково орні угіддя, придолинні терасовані ділянки басейнів рр. Горині та Вілії з чорноземно-лучними і чорноземними ґрунтами з лучною і різнотравно-лучною рослинністю); **несприятливі** (плоскі прируслові і низькі ділянки з торфовищами і осоковими болотами на лучно-болотних і болотних ґрунтах; днища річкових долин, складені алювіальними суглинками з дуже вузькими заплавами на болотистих та евтрофних луках і фрагментами нижчих (1-3 терас) з суходільними луками на лучно-чорноземних ґрунтах; низькі рівнини на крейдовій основі з лесовим покривом і перегнійно-карбонатними ґрунтами на наносних відкладах; плоскі плакори, складені легкосуглинистими лесовидними суглинками з лучним різнотрав’ям на глибоких малогумусних чорноземах з багаточисельними у минулому, але невеликими озерами та болотами; хвилясті межиріччя, складені потужними товщами лесовидних суглинків, зайняті переважно дубово-грабовими лісами на опідзолених чорноземах і чорноземах звичайних. Загальна площа ландшафтів рекреаційного значення Тернопільської області складає 206,9 тис. га або 15 % її території. У їх складі переважають лісові території – 186,3 тис. га (90 %); 9,8 тис. га займає деревно-чагарникова рослинність (4,2 %); 6,1 тис. га припадає на кам’яністі місця (2,9 %); 4,6 тис. га – на сінокоси і пасовища (2,7 %) [12].

Серед адміністративних районів найбільшою питомою вагою ландшафтів рекреаційного

значення виділяються північні і західні райони: Кременецький – 19 %, Шумський – 24,2 %, Бережанський – 28,6 %, Монастирський – 28,2 %. Найменш забезпечені ландшафтними ресурсами рекреаційного значення адміністративні райони центральної і східної частини області: Підволочиський – 5,3 %, Козівський – 6,1 %, Лановецький – 6,1 %, Тернопільський – 1,1 % [12].

Висновки. Запропонована оцінка ландшафтів для відпочинку є актуальною, оскільки її можна використати для розробки оціночно-прикладної карти придатності ландшафтів для рекреації і здійснити ландшафтно-рекреаційне районування території Тернопільської області, яке сприятиме ефективному веденню рекреаційної діяльності в кожній ландшафтній місцевості та правильному виділенню профілю рекреаційних районів і центрів, впливатиме на їх спеціалізацію, ефективне використання природних рекреаційних ресурсів, розміщення об'єктів рекреаційної інфраструктури, регулювання навантажень на природні комплекси, орієнтацію на певні види рекреаційних послуг. Найсприятливішими ландшафтними природними рекреаційними ресурсами володіють: Білокриницький ландшафт (Малополіської групи), Бережанський і Монастирський ландшафти (Опільської групи ландшафтів), Заліщицький і Кременецький ландшафти (Подільської групи), Збаразький і Красненський ландшафти Товтрової групи. Малосприятливі і несприятливі ландшафтні рекреаційні ресурси спостерігаються в межиріччях, особливо в межах Тернопільського плато і Авратинської височини, що зумовлено одноманітністю рельєфу, значною антропогенною освоєністю цих територій і низькою залісненістю.

Література:

1. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. / М.М. Койнов, П.М. Цись - Львів: В-во Львів. у-ту, 1964. – 223с.
2. Гетьман В.І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси / В.І. Гетьман. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 136 с.
3. Гродзинський Д.М. Основи ландшафтно-екології: Підручник. – К.:Либідь, 1993. – 224с.
4. Денисюк Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Денисюк, В.М. Воловик - Вінниця, ПП “Едельвейс і К”, 2009. - 206 с.
5. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. –Москва: «Высшая школа».1991,- 361 с.
6. Кусков А. С. Рекреационная география: учебно-методический комплекс / А. С. Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М.: МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.
7. Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. – Киев: Наукова думка, 1985. – 224 с.
8. Навчально-краєзнавчий атлас Тернопільської області/Ред. Кравчук Я.С., Царик Л.П., Мариняк Я.О. та ін.– Львів: ВНІ, 2000. – 24 с.
9. Питуляк М.Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання і охорони (навчальний посібник) / М.Р. Питуляк – Тернопіль: в-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1999. – 60 с.
10. Преображенский В.С., Веденин Ю.А. География и отдых. – Москва: Наука, 1971. – 48с.
11. Природа Тернопільської області /за ред. Геренчука К.І./ -Л.: Вища школа, 1979. -167с.
12. Царик Л.П., Чернюк Г.В. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу (на прикладі Тернопільської області). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. -188с.

Abstract:

Novytska S.R. THE RECREATIONAL POTENTIAL OF LANDSCAPES OF TERNOPIL REGION.

The following article looks at the matter of the characterization of availability of natural and territorial complexes of Ternopil region for recreation purpose. To cover this question we have analyzed the term recreational landscape, researched the spread of recreational complexes based on the relevant type of the area.

The given characterization of natural complexes for recreation is actual as it may be used for developing an estimation and applied map of landscape recreation availability and implementing landscape and recreational segmentation of the territory of Ternopil region which will contribute to leading of recreational activity in each landscape area and correct identification of recreational site and center profiles. It will influence their specialization, the effective use of natural recreational resources, the placement of the objects of recreational infrastructure, the regulation of natural complexes tension, orientation on certain kinds of recreational service.

Key words: natural territorial complex, recreational landscape, landscape map, favorableness of landscape for recreation

УДК 373.5.016:91:004.738.1(045)

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «УМІННЯ ВЧИТИСЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ» СПОСОБОМ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ З ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

О. ВАРАКУТА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті розкрито можливості в процесі вивчення географії формувати компетентність «уміння вчитися упродовж життя» способом самостійної роботи з Інтернет-сервісами, насамперед, картографічного змісту, а також такими, як: Google Maps, Rebus1, QR Code Generator, Classtime, Mapillary та ін.

Запропоновано Інтернет-адреси сайтів, які допоможуть учням самостійно здобути географічну інформацію, сформуванню здатності застосовувати її під час виконання практичних завдань у різних життєвих ситуаціях.

Розкрито цінність для самостійного засвоєння змісту географічної освіти найбільш використовуваних хмарних сервісів, а саме: Google Диск, YouTube, Blogger, Google Forms, Google Сайти, Microsoft Sway, які варто освоїти як вчителів так і учням.

Ключові слова: компетентність, самостійна робота, Інтернет-сервіс, хмарний сервіс, урок географії.

Актуальність проблеми. Сьогодні особливості актуальності набуває компетентність самостійно здобувати інформацію, користуючись різними джерелами. Вона стає однією з провідних компетентностей, яка спонукає до здатності творчо мислити і діяти, здобувати знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми, бути готовим до самостійного навчання упродовж життя.

Мета статті – ознайомити з Інтернет-сервісами, які дають можливість самостійно здобувати географічну освіту та сприяють формуванню компетентності «уміння вчитися впродовж життя».

Виклад основного матеріалу. Проблема вдосконалення системи освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу активно обговорюється у педагогічній науці та практиці.

Загально методичні аспекти цієї проблеми були об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців та методистів, таких як: Н. Бібік, С. Бондар, Л. Ващенко, І. Єрмаков, І.Гурняк, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Капіруліна, Н. Кузьміна, В. Краєвський, Л. Круглик, І. Родигіна, А. Хуторський, С. Шилов та ін.

У змісті поняття «компетентність» на перший план виходить ознака «здатність до дії», можливість застосовувати знання та вміння для виконання продуктивної діяльності у різних життєвих ситуаціях.[1,2]

У науковій літературі на особливу увагу заслуговують життєві компетентності, які об'єднують похідні, ситуативні, комунікативні, інформаційні, економічні, інтелектуальні, соціальні та ін.

Нестримний розвиток інформаційних технологій, особливо в області мультимедіа, віртуальної реальності та глобальних мереж, створив умови для радикальних перетворень в національній освіті методичних підходів до формування в учнів географічної компетентності.

Сьогодні в методиці навчання географії виникли протиріччя: між сучасними суспільними вимогами до формування особистості нового покоління і відсутністю інноваційної моделі освітнього процесу (в т.ч. з географії) у закладах загальної середньої освіти; між вимогами навчальної шкільної програми з географії щодо формування конкурентоспроможної особистості, здатної самостійно приймати рішення, узагальнювати здобуті знання, самоорганізовуватися та відсутністю методики формування вмінь самостійного навчання учнів; між традиційним змістом, формами і методами навчання географії та недосконалістю методичних підходів до самостійного пізнання географічної інформації учнями, користуючись інноваційними засобами навчання.

Самостійна робота повинна розглядатися як специфічна форма навчальної діяльності учня, що характеризується такими її особливостями, як: наявність завдання вчителя; наявність часу для його виконання; наявність її результату у вигляді усних відповідей, письмових, графічних чи інших робіт; необхідність розумового напруження під час роботи з різними джерелами інформації. Це вища форма цієї діяльності, яка є формою самоосвіти.[5]

Таким чином, самостійною слід вважати роботу учнів в тому випадку, коли вони самі застосовують вже набуті знання чи вміння, для засвоєння нових знань і вмінь, встановлення певних закономірностей, з'ясовують невідомі їм раніше причини, наслідки чи визначають новий спосіб розв'язання проблеми і при цьому отримують необхідний для себе результат.

Значне розмаїття джерел знань та розширення доступу до них відкриває додаткові можливості для навчання, які можуть бути менш формалізованими та більш інноваційними.

Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стає концепція «навчання упродовж усього життя». (Lifelong Learning).

В освітньому процесі на сьогоднішній день особлива увага приділяється самостійній роботі з Інтернет-ресурсами. Це відіграє важливу роль в оновленні світогляду людини на глобальному і особистісному рівнях.

Використовуючи Інтернет-ресурси, можна модернізувати заняття з географії, відійти від традиційний методів навчання. Інноваційні комп'ютерні технології пробуджують у дітей інтерес до вивчення географії, навіть найскладніших її тем. [6,7,9]

Корисними для уроків географії є велика кількість Інтернет-сервісів, насамперед, картографічного змісту:

- **ArcGIS** <http://www.esri.ua/sarticle> – сервіс для створення карт;
- **WorldMapper** <https://worldmapper.org/> – колекція карт світу;
- **BouncyMaps** <https://www.bouncymaps.com/> – карти про корисні копалини, сільське господарство, економіку, населення, релігію тощо;
- **24Timezones** https://24timezones.com/map_uk.php#/map – світова мапа часу;
- **UA Maps** <https://www.google.com.ua/maps/@50.4851493,30.4721233,14z?hl=ru> – карти України.

Під час вивчення курсу «Географія» учні можуть використати ресурс **Google Maps** <https://www.google.com.ua/maps/>, на якому завжди свіжі географічні дані. Користуючись ним, діти можуть вдосконалити свої знання щодо географічної номенклатури; розрахувати відстань між точками на карті та порівняти власні результати з обчисленнями Google Maps і визначити похибку у розрахунку; з'ясувати, наскільки розвинена транспортна інфраструктура, за допомогою якого транспортного засобу можна дістатися з пункту А у пункт Б або дізнатися чи потрібно робити пересадки, щоб дістатися з пункту А у пункт Б тощо; з'ясувати, котра година в тому чи іншому часовому поясі.

Цікавим є сервіс для створення ребусів – **Rebus1** <http://rebus1.com/ua/index.php>. Вчитель на уроках географії може зашифрувати у вигляді ребуса важливі терміни, якими позначаються географічні поняття. Коли учні розгадують слово, вони довше працюють над його осмисленням, тому надовго запам'ятовують лексеми. Ребусом може бути зашифровано опорне слово теми уроку, його можна скласти на різних етапах уроку.

QR Code Generator <https://www.the-qrcode-generator.com/> – генератор кодів. Учні можуть зашифрувати у вигляді кодів певні географічні об'єкти чи процеси, наприклад, зображення гір, річок, озер, що знаходяться на території України, відеоролик рослин і тварин природоохоронного об'єкту, вигляд ландшафтів на території України тощо.

Classtime <https://www.classtime.com/uk/> – це помічник вчителя, що збагачує урок миттєвою візуалізацією рівня розуміння та прогресу усього класу в живому часі. Це командні ігри, пазли. Командні ігри - це динамічні історії, що проєктуються в класі, та являють собою проблему, яку учні вирішують, відповідаючи на запитання вчителя з власних девайсів. Лише успіх цілого класу допоможе командній грі мати позитивне завершення. Необхідно зареєструватися і створити свої запитання. Особливо корисним цей сервіс буде на етапі узагальнення і систематизації засвоєних знань, умінь і навичок, вивчаючи будь-яку тему, чи на етапі їх перевірки.

Всеукраїнський просвітницький проєкт «Сім чудес України» <https://7chudes.in.ua/pro-proekt/> - це добірка відеоматеріалів про визначні місця України. Його задум полягає у тому, щоб показати Україну з боку непересічності та унікальності у природному та історико-культурному форматі. А головна мета — показати привабливість країни як для зовнішнього, так і внутрішнього туризму.[3]

Цей проєкт реалізований у форматі періодичного всеукраїнського змагання. За період існування проєкту конкуренція між визначними місцями України визначалася у таких категоріях: «7 історико-архітектурних чудес України», «7 природних чудес України», «7 чудес України: замки, фортеці, палаци», «7 історичних міст та містечок».

У межах проєкту було знято понад 40 відеофільмів про найбільш знакові місця України. Всі

вони є у вільному доступі на офіційному сайті проекту.

Відзняті в рамках проекту відеофільми можна показувати учням на уроках в межах чинної навчальної програми з географії для 8 та 9 класів. Відеоматеріали, завдяки поєднанню змістовності та якісному оформленню, допоможуть сформувати в учнів географічні компетентності. Адже таким чином можна розширити уявлення про визначні місця України, які дійсно варті уваги. До того ж, перегляд невеличкого тематичного відеофрагменту на уроці дозволить переключити учнів на інший вид діяльності.

На головній сторінці сайту міститься інтерактивна карта, на якій відображено всі об'єкти, відзначені в межах Всеукраїнського конкурсу. Карта масштабується, тому зі збільшенням детальності кількість позначених пам'яток збільшується. Це сприяє розширенню знань про непересічні місця в Україні та формує просторове уявлення головних пам'яток України.

Інтерактивна карта на головній сторінці сайту відображує просторове розміщення головних пам'яток України.

Доцільно запропонувати учням на уроці роботу з інтерактивною картою чи навіть створити особистий проект української знакової місцини, яка ще невідома широкому загалу, але неодмінно того варта.

Можна використовувати в навчальному процесі з географії **Mapillary** (<https://www.mapillary.com/>) — сервіс, на якому поміщено точкові панорамні фотографії з різних куточків світу. Ресурс розроблений швейцарською компанією Mapillary AB у 2014 році. Зараз на сайті міститься понад 22 млн світлин з різних куточків світу. Планується створення фотобанку, матеріали з якого будуть охоплювати всю земну кулю. [3]

Крім цього ресурс дає можливість розглядати панораму лінійно, побачити на власні очі місцевість, здійснивши віртуальну подорож.

Функціонал сайту передбачає можливість додавати власні світлини з прив'язкою до місцевості. Це аналог загальновідомому ресурсу **Google Earth** <https://www.google.com.ua/intl/ru/earth/>. Хоча він є англomовним, але автоматична функція перекладу, передбачена Google, за бажанням відобразить зміст сайту більш зрозумілою мовою. Однак, цей сервіс доступний лише у браузері Chrome.

Можливостями сайту передбачено відображення інформації пошарово (супутникові знімки, детальні карти тощо). Цю функцію можна використати на уроках географії у 8 класі під час вивчення топографічних карт. Варто запропонувати учням здійснити порівняльний аналіз реальних світлин та відповідної місцевості на топографічній карті, оскільки кожен знімок геокодований. У межах проектної роботи вчитель може запропонувати учням геокодувати власну добірку світлин, що дасть їм можливість долучитися до глобального всесвітнього проекту.

З використанням цього ресурсу можна підготувати квест своїм населеним пунктом чи запропонувати віртуальну гру. Можна надати учням добірку геокодованих світлин, за деталями, яких вони мають визначити місцевість тощо.

Усі запропоновані Інтернет-ресурси є безкоштовними і містяться у вільному доступі.

Також для вивчення географії Інтернет - ресурсами є *сайти*. Ними можуть користуватися як вчителі, так і учні. Серед них на особливу увагу заслуговують наступні:

<https://naurok.com.ua/post/internet-na-korist-onlayn-resursi-dlya-vivchennya-geografi/>;

<http://geografica.net.ua/> Географіка. Географічний портал;

<http://geopom.at.ua/>. Швидка допомога з географії для учнів, студентів, вчителів;

<http://geo-bav.at.ua/> Сайт "Географія для всіх" - це допомога вчителю, підказка учню, багато цікавого;

<http://www.geo-asset.com/> GEO-ASSET.COM містить тести на різні географічні теми, включає географічні задачі та завдання відкритого типу всіх рівнів складності з готовими відповідями. Можна помандрувати віртуальним світом природи ознайомившись із цікавинками кожного континенту планети, а також дізнатися походження географічних назв; <http://www.geograf.com.ua/> сайт "Географ". Новини та матеріали з географії, блоги географів, географічний форум, наукові статті з географії і багато іншого з географічної тематики; <https://naurok.com.ua/post/internet-resursi-dlya-stvorennya-infografiki-do-uroku/> Інтернет-ресурси для створення інфографіки до уроку;

<https://naurok.com.ua/post/yak-provesti-stem-urok/> Як провести STEM-урок?; <https://naurok.com.ua/post/integrovan-uroki-vid-teori-do-praktiki/> Інтегровані уроки: від теорії до практики;

<https://naurok.com.ua/post/6-idey-stem-laboratoriy-dlya-kabinetu-nush/> 6 ідей STEM -лабораторій для кабінету НУШ;

<http://geosite.com.ua/> Географія в школі на «Географічному порталі»: програми, поурочне

планування, розробки уроків, електронні уроки, практичні роботи, нетрадиційні уроки, задачі, література, довідкові матеріали;

<http://geo-klass.at.ua/> персональний сайт вчителя географії, на якому розміщені конспекти уроків з географії та економіки, презентації до них, корисні програми та електронні книги, різноманітні фотоальбоми та вікторини. Крім того на сайті можна замовити відеоматеріали, що стануть у нагоді при проведенні уроків географії та позакласних заходів. Сайт створений вчителем для учнів та колег – вчителів.

Досить цінними для вчителя є посилання на найбільш використовувані хмарні сервіси, а саме: Google Диск, YouTube, Blogger, Google Forms, Google Сайти, Microsoft Sway. Їх варто вчителю та учням освоїти.

Google Диск <https://drive.google.com/drive/> потрібний для збереження матеріалів онлайн. Це можуть бути документи, конспекти, презентації, підручники, розробки, будь-які матеріали, які ви хочете зберегти для себе і якими, можливо, захочете поділитися з іншими. На Google Диску можна розмістити навчальні матеріали, поурочні плани, презентації. Якщо надати доступ до цих матеріалів учням, вони завжди будуть знати що саме вивчали в школі, навіть якщо з якоїсь причини пропустили заняття.

YouTube https://www.youtube.com/my_videos — всесвітньо відомий відеохостинг для розміщення відеоматеріалів. У більшості користувачів YouTube асоціюється з розважальним відео, проте статистика засвідчує, що найбільшу кількість переглядів мають освітні відео та канали. Даний сервіс дозволяє створити власні колекції навчальних відеофільмів. Вчителі знімають і викладають на YouTube власні відеоуроки.

Blogger <https://www.blogger.com/blogger.g> — сервіс для створення і ведення персональних блогів. Блог використовується для публікації новин, які відображаються у хронологічному порядку за датою додавання. Раніше блоги створювалися для того, щоб поділитися своїми думками з аудиторією стосовно якихось питань. Зараз поширення набули спеціалізовані тематичні блоги. У них розміщують статті з певного напрямку. Можливість залишати коментарі нікуди не поділася, але люди йдуть на них не стільки заради розмов, скільки за професійно поданою інформацією, за знаннями.

Google Forms <https://docs.google.com/forms/> — це хмарний сервіс, призначений для отримання зворотного зв'язку. З його допомогою можна створювати онлайн-опитування, тести, інтернет-вікторини, веб-квести тощо. Аналогічний сервіс Microsoft Forms пропонується у складі пакету Office 365. Суттєвою перевагою даних сервісів є автоматична перевірка результатів, завдяки чому респонденти отримують інформацію про наслідки своєї діяльності одразу після проходження тестів, коли інтерес до результатів роботи найвищий.

Google Сайти <https://sites.google.com/new> — професійні сайти, для створення яких не потрібне знання програмування. Є дуже зручний візуальний редактор, який дозволяє додавати текст, зображення і відео, а також об'єкти, що зберігаються на Google Диску: документи, презентації, форми, таблиці, діаграми. З допомогою сервісу Google Сайти учні та студенти можуть презентувати свої проекти, а вчителі та викладачі створювати власні електронні посібники, сайти класу, школи тощо.

Microsoft Sway <https://sway.office.com/> — презентації онлайн. Новий цікавий безкоштовний інструмент від Microsoft для створення презентацій і розміщення їх в Інтернеті. Можна використовувати для презентації учнівських проектів або створення портфоліо вчителя.

Єдиний інформаційний простір в освіті планується побудувати з використанням хмарних технологій, які надає компанія Microsoft Україна. Загальноосвітні навчальні заклади для впровадження нових форм проведення уроків, безпечного зберігання даних і електронного обміну даними будуть застосовувати хмарний сервіс Office 365, базовий тарифний план якого доступний для освітніх установ безкоштовно.

Використання Інтернет-ресурсів в освітньому процесі курсу «Географія» істотно може покращити якість навчання.

Кожен урок або його етап вимагає свого типу програмного електронного ресурсу.

На уроці формування і засвоєння знань, умінь і навичок потрібна демонстраційна програма, що дозволить в доступній, яскравій формі донести до учнів теоретичний матеріал.

На уроці узагальнення і систематизації засвоєних знань, умінь і навичок доцільно використовувати програми-контролери, де учні переосмислюють, узагальнюють і систематизують засвоєний зміст теми.

На уроці контролю і корекції засвоєних знань, умінь і навичок, використовуючи власні пристрої (телефони, планшети) учнів, вчитель може ретельно перевірити, наскільки якісно учень засвоїв великий обсяг матеріалу.

На уроках-практикумах, використовуючи власні електронні засоби, учні вдосконалюють свої вміння зіставляти тематичні карти, заповнювати таблиці, працювати з статистичним, ілюстративним чи вербальним матеріалом.

Використання на різних етапах уроку чи різних типах уроків мультимедійних путівників дає можливість отримати інтерактивну довідкову інформацію про будь-який об'єкт природи з супроводом фотографій, відеороликів. Ще більше інтерактивних можливостей має мультимедійна енциклопедія, в якій додатково є кольорова графіка, анімації, звуковий ефект тощо.

Висновок. Таким чином, із застосуванням електронних освітніх ресурсів на уроках географії можна розширити кругозір учнів і підвищити їх інтерес до предмету. Учні на таких уроках працюють активніше: здійснюють пошук інформації, самостійно аналізують, порівнюють, вибирають істотне, описують, виконують практичні роботи, розв'язують ребуси, грають тематичні електронні ігри, здійснюють віртуальні подорожі, стають учасниками проєктів, набувають досвіду роботи з новими інформаційними засобами, що дає можливість формувати ключову компетентність - «уміння вчитися впродовж життя».

Література:

1. Варакута Ольга. Методическая компетентность учителя при формировании географических понятий / Ольга Варакута // Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. – 2016. – volume 4. – No. 06. – P. 167–170.
2. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі [Текст]: монографія / Л. П. Вішнікіна. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. – 407 с.
3. Інтернет на користь: онлайн-ресурси для вивчення географії. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/internet-na-korist-onlayn-resursi-dlya-vivchennya-geografi>
4. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році : методичні рекомендації / За заг. ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 108 с.
5. Організація самостійної роботи учнів на уроці. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/17211017/pedagogika/organizatsiya_samostiynoyi_roboti_uchniv_urotsi
6. Патрушева І. А. Мобільні технології в школі: посіб. для вчителів / І. А. Патрушева, О. М. Гера, Н. В. Діденко, Л. А. Павлюк, О. Л. Сафроненко. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. — 175 с.
7. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. — Випуск 40 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. — 491 с.
8. Учителю географії. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 01. 07. 2019 р. № 1/11-5966. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://shostka-osvita.gov.ua/uchitelju-geografii-19-56-32-29-01-2020/>
9. Distance learning as innovation technology of school geographical education Syvyi, M.J., Mazbayev, O.B., Varakuta, O.M., Panteleeva, N.B., Bondarenko, O.V. CEUR Workshop Proceedings, 2020, 2731, pp. 369-382

Abstract:

Varakuta. O. FORMATION OF COMPETENCE "THE ABILITY TO LEARN LIFELONG" BY THE WAY OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS ON INTERNET RESOURCES DURING STUDY

The article reveals the possibilities in the process of studying geography to form the competence "ability to learn throughout life" by working independently with Internet services, especially cartographic content, as well as: Google Maps, Rebus1, QR Code Generator, Classtime, Mapillary and others.

Internet addresses of sites are offered, which will help students to independently obtain geographical information, to form the ability to use it when performing practical tasks in various life situations.

The value for self-learning the content of geographical education of the most used cloud services, namely: Google Drive, YouTube, Blogger, Google Forms, Google Sites, Microsoft Sway, which should be mastered by both teachers and students.

Keywords: competence, independent work, Internet service, cloud service, geography lesson.

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ MENTIMETER В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

С. ДОБРОВОЛЬСЬКА

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

У статті описаний сучасний засіб інформаційно-комунікаційних технологій - використання сервісу Mentimeter в освітньому процесі; здійснено огляд його переваг та розкрито процес створення онлайн-опитування в режимі реального часу, створення власної презентації - інтерактивної дошки з питаннями.

Ключові слова: освітній процес, пізнавальна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, інтернет технології, сервіс Mentimeter, онлайн-опитування, зворотний зв'язок.

Стрімкий розвиток глобального інформаційного простору та значне посилення соціальної комунікації сприяють збагаченню сфери освіти новими ідеями, ресурсами та засобами і способами діяльності. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі є актуальним у сучасній освіті. Сьогодні практично кожен педагог може підготувати й провести заняття з використанням інформаційних технологій. Такі заняття є достатньо сучасними, інформативними та інтерактивними, що дозволяє значно економити час для усіх учасників освітнього процесу, студенту працювати в своєму темпі, а педагогу дозволяє реалізовувати студентоцентроване навчання, здійснювати індивідуальний підхід, здійснювати діагностику якості знань. Використання інтернет технологій - сервісу Mentimeter на заняттях в освітньому процесі сприяє розвитку студентів пізнавальної діяльності.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють дуже різноманітно перевіряти досягнення навчальних цілей студентів. Однією з таких технологій є сервіс Mentimeter - онлайн-опитування в режимі реального часу. Також ви можете використовувати готовий приклад або створити власну презентацію - інтерактивну дошку з питаннями.

Оскільки сучасна молодь практично не уявляє життя без смартфона, то залучення даної технології у навчальний процес з використанням мобільного телефону на заняттях додатково заохотить студентів до вивчення навчальних дисциплін.

Працюючи у великих студентських аудиторіях, викладачі часто опиняються в ситуації, коли їхні студенти під час лекції відволікаються на мільйон сповіщень у своїх смартфонах і втрачають фокус уваги. Хіба не цікаво було б просто під час заняття написати усім їм повідомлення й отримати відповідь?

З іншого боку, навіть у невеликих групах буває потреба отримати від учасників миттєвий, одночасний і анонімний зворотний зв'язок про те, як вони зрозуміли навчальний матеріал, які мають запитання або що із запланованого хотіли б обговорити насамперед.

Можна, звичайно, попросити всіх присутніх вимкнути смартфони, голосувати піднімаючи руки, дискутувати тільки вголос або передавати викладачеві записки і робити мапи мозкових штурмів кольоровими наліпками. Однак всюди є інтернет і замість дорікати студентам, які на лекції гортають стрічку свого Фейсбука, можна запропонувати їм скористатися своїми смартфонами і попрацювати з онлайн-сервісами, наприклад, Mentimeter [1].

Особливості сервісу:

- Mentimeter мають **мобільні застосунки**, які можна безкоштовно завантажити з GooglePlay або AppleStore;
- Mentimeter не має обмежень на кількість отриманих відповідей;
- викладач **не може модерувати того**, що пишуть студенти. Це означає, що, коли під час опитування на екрані з'явиться якийсь неетичний запис, викладач не зможе видалити чи приховати тільки його;
- у Mentimeter з одного облікового запису можна запустити кілька опитувань одночасно, якщо, наприклад, ви з кимось із колег працюєте з одного й того ж облікового

запису;

➤ викладачеві легко зробити інструкцію для участі в конкретному опитуванні і розмістити її на слайді.

Онлайн сервіс Mentimeter дає можливість організації швидкого опитування та отримати зворотній зв'язок від значної частини аудиторії. Mentimeter дозволяє створювати тести та опитування, але цікавим є те, що відповідати на них аудиторія зможе за допомогою мобільних пристроїв. Відповіді від аудиторії можуть бути представлені у режимі реального часу. Сервіс Mentimeter дозволяє швидко і просто згенерувати: опитування (рис. 1, 2, 3) QR код з посиланням на швидке опитування, отримати динамічну діаграму уподобань, експорт результатів опитування (рис. 4, 5).

Послідовність питань з можливістю вибору однієї або кількох відповідей доцільно використовувати для повторення, актуалізації, перевірки рівня засвоєння і розуміння навчального матеріалу. Цей тип опитування підходить для здійснення формуючого оцінювання, за допомогою якого виконують діагностику процесу засвоєння навчального матеріалу всім класом/групою. Миттєвий зворотний зв'язок і відображення результатів допомагають швидко виявити складні для розуміння питання, звернути увагу на типові помилки, своєчасно реагувати на прогалини у знаннях учнів/студентів. Також формуюче оцінювання сприяє підвищенню мотивації учнів/студентів, дає їм можливість самостійно оцінювати і контролювати процес навчання. Витрати часу на спілкування з кожним учнем/студентом упродовж уроку/заняття можуть бути занадто великі, але за допомогою Mentimeter відбувається охоплення відповідей усіх учнів/студентів одночасно. Учні/студенти одразу бачать відповіді на поставлене питання, порівнюють свій результат з іншими відповідями, тобто здійснюють рефлексію своєї діяльності. В процесі такого опитування учитель має можливість прокоментувати питання, пояснити правильну відповідь, закріпити суттєві поняття і твердження, необхідні для засвоєння змісту навчального матеріалу. Опитування за допомогою програми Mentimeter допомагає в цікавій формі із залученням до активної діяльності усіх учнів/студентів класу здійснювати подання навчального матеріалу, працювати над його закріпленням і узагальненням. В такому разі учитель повинен підготувати проблемні питання для того, щоб стимулювати дискусію, допомогти учням/студентам самостійно прийти до правильної відповіді через обговорення, бесіду, логічні висновки [2, с. 170].

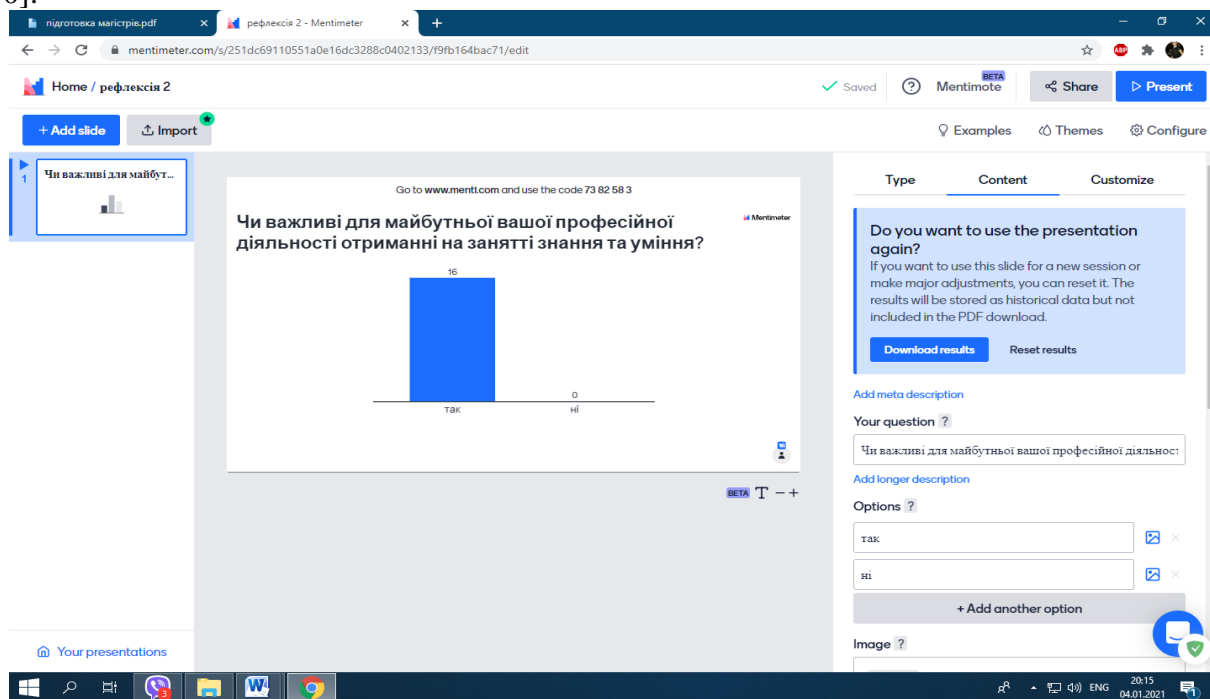

Рис.1 Опитування студентів №1

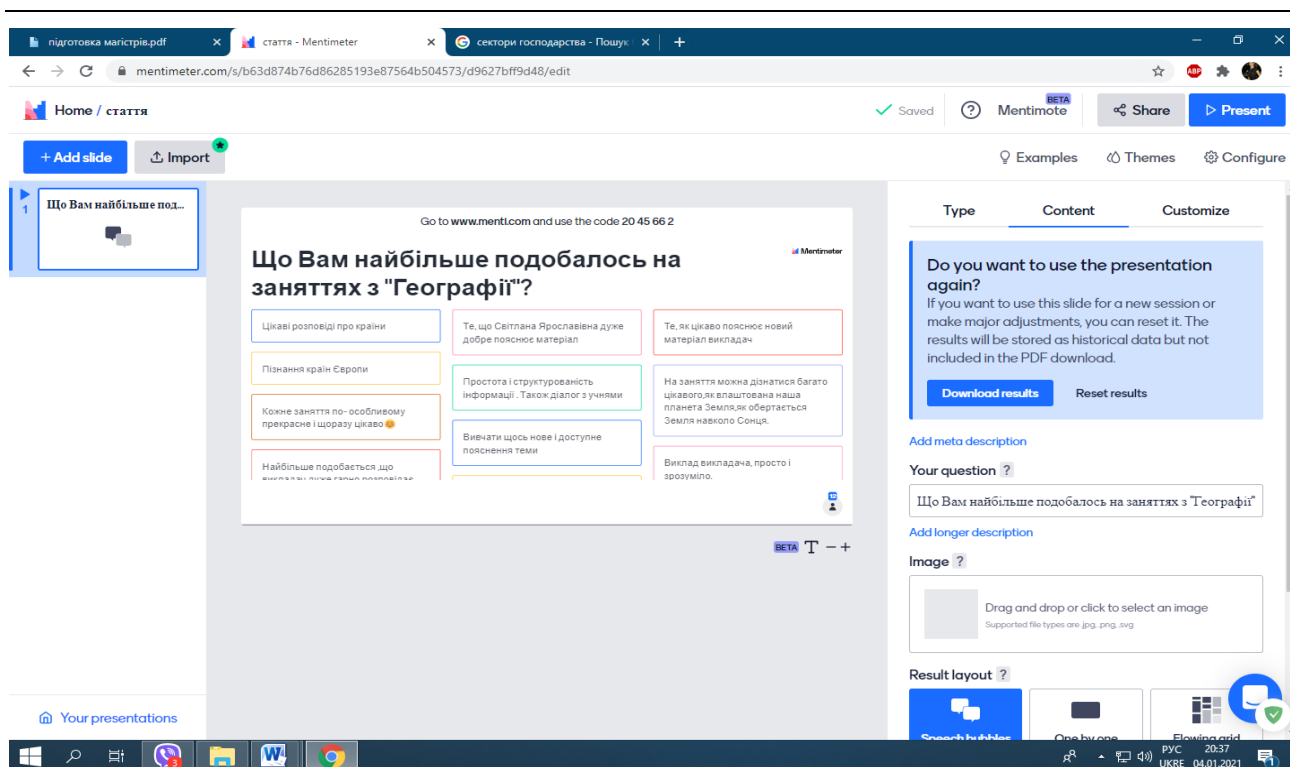

Рис. 2. Опитування студентів №2

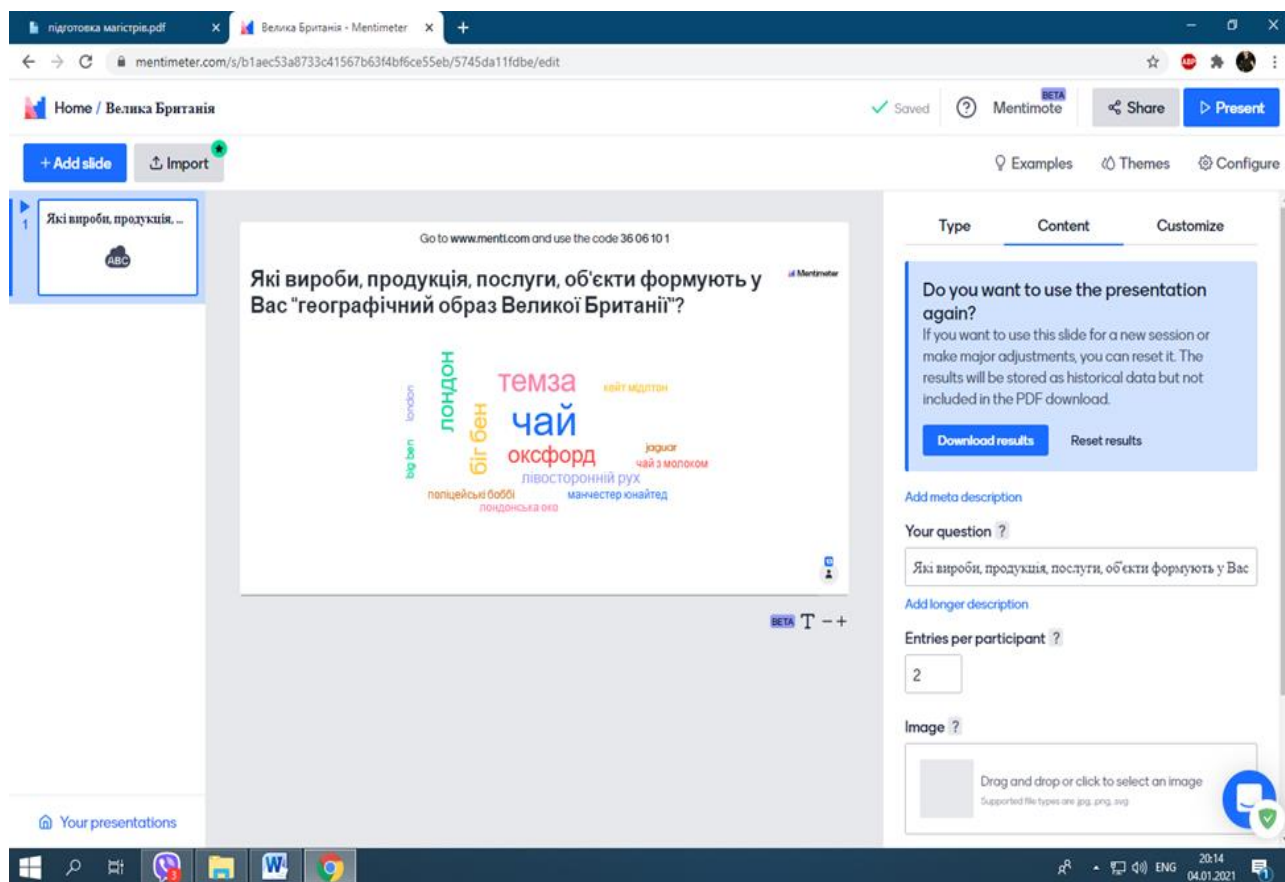

Рис. 3. Опитування студентів №3

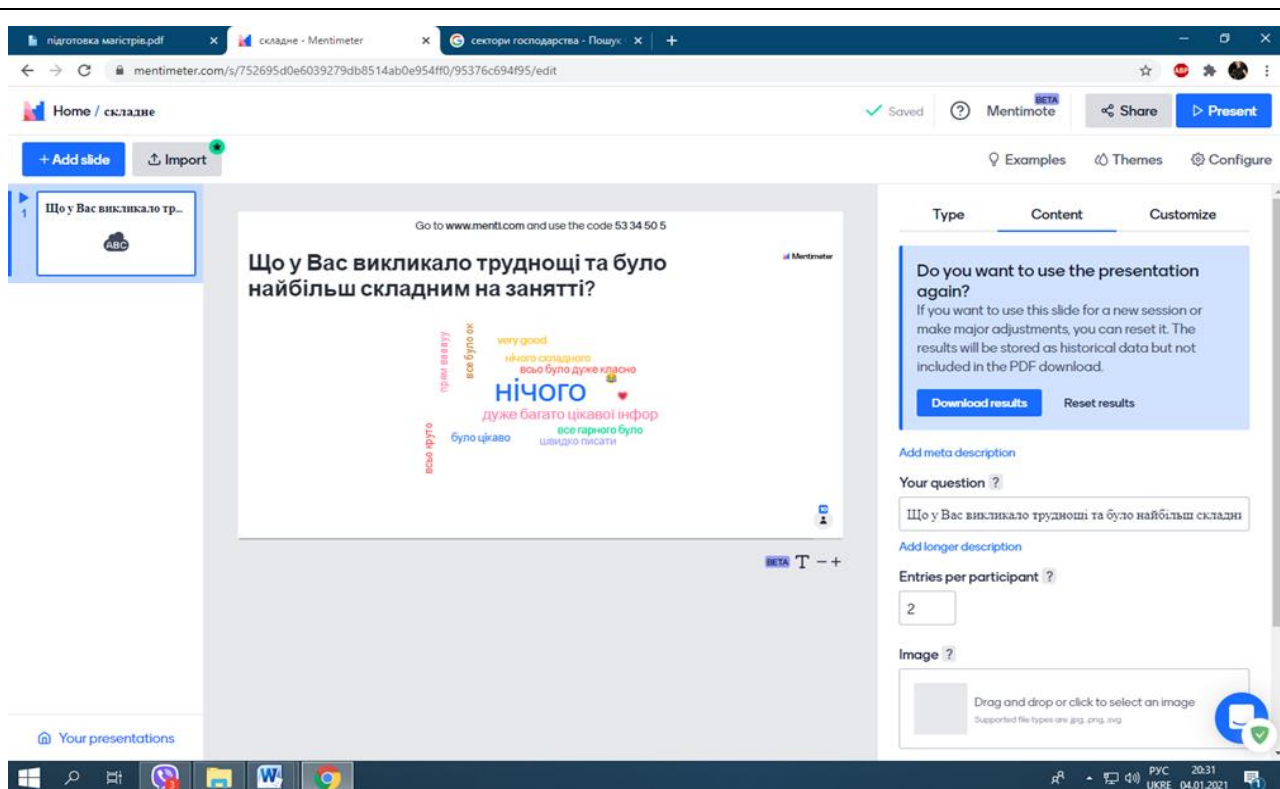

Рис 4. Експорт результатів опитування №1

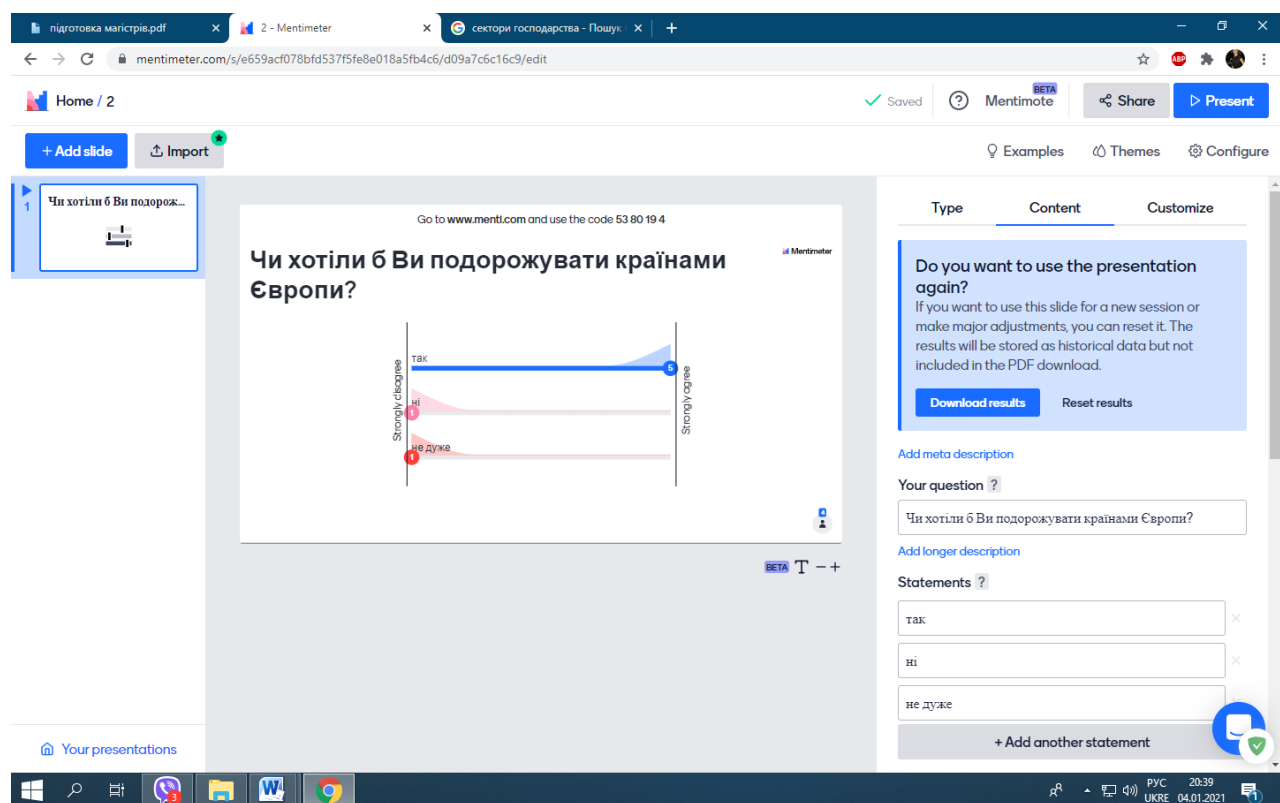

Рис. 5. Експорт результатів опитування №2

Активне використання педагогами засобів програми Mentimeter у освітньому процесі вагомо підвищує навчальну мотивацію щодо освоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій, допомагає створювати середовище для організації та підтримки інтерактивного навчання, допомагає ефективно закріпити та поглибити фахові знання студентів, сприяє підвищенню інтересу до навчання, розвитку мисленнєвої діяльності, комунікативних навичок та умінь.

Література:

1. Мобільні опитування в навчальній аудиторії (Polleverywhere і Mentimeter) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ceit-blog.ucu.edu.ua/ed-tech/online-polls-pollev-menti/>
2. Наталія Бугаєць Засоби програми Mentimeter для інтерактивного навчання// Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 59. С. 167 – 171.

Abstract:

Svitlana Dobrovolska. USE OF MENTIMETER SERVICE IN EDUCATIONAL PROCESS

The use of Mentimeter service in educational process as a modern tool of information and communication technologies has been described in the article. The advantages of the service has been observed as well as the way of creating online survey in real time and building the own presentation-the interactive board with questions.

Key words: educational process, cognitive activity, information and communication technologies, internet technology, Mentimeter service, online survey, feedback.

ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНА СЛУЖБА В ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

(науковий семінар до Дня працівників гідрометеорологічної служби України)

Н. ТАРАНОВА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Розглянуто важливість гідрометеорологічної служби в Тернопільському регіоні, основні історичні моменти і сучасні виклики, які стоять перед ними в призмі проведення наукового семінару на географічному факультеті ТНПУ.

Ключові слова: науковий семінар, гідрометеорологічна служба, працівників гідрометеорологічної служби України, Тернопільського обласного центру з гідрометеорології, АМСЦ Тернопіль.

18 листопада 2020 року на кафедрі географії та методики її навчання відбувся науковий онлайн-семінар «Гідрометеорологічна служба в Тернопільському регіоні: історія і сучасність», який був приурочений до Дня працівників гідрометеорологічної служби України із використанням платформи Zoom. Координаторкою наукового онлайн-семінару була доцентка кафедри географії та методики її навчання Наталія Таранова.

У вступному слові координаторка заходу зазначила, що гідрометеорологічне забезпечення та

технічне обслуговування – це кропітка робота, результати якої оцінюються щодня. Потреба та значення гідрометеорологічного забезпечення визначається значною залежністю майже всіх галузей народного господарства від погодних умов. Гідрометеорологічні умови найбільше впливають на діяльність усіх видів транспорту, паливно-енергетичний комплекс, сільськогосподарське виробництво, будівництво, комунальне господарство тощо.

Прогноз погоди, гідрологічний режим, стан та урожайність сільськогосподарських культур, метеорологічні умови забруднення атмосферного повітря є необхідним оперативним матеріалом для керівників та спеціалістів усіх галузей економіки та державного управління. Вчасне інформування населення України про погодні умови на найближчі дні та попередження про несприятливі події вже стало об'єктивною потребою кожної людини. Свочасні попередження про стихійні лиха рятують найцінніше – людське життя.

Статистика показує, що понад 80% усіх стихійних лих на планеті за останнє десятиліття пов'язані з метеорологічними та гідрологічними явищами. Понад 65% матеріальних збитків та близько 90% людських жертв спричинені природними метеорологічними та гідрологічними явищами – річковими повеннями, посухами, тайфунами тощо [1].

Коротко зупинилася на історичній довідці, як саме утворилося державне свято «Про День працівників гідрометеорологічної служби» [2, 3].

Коротка історична довідка

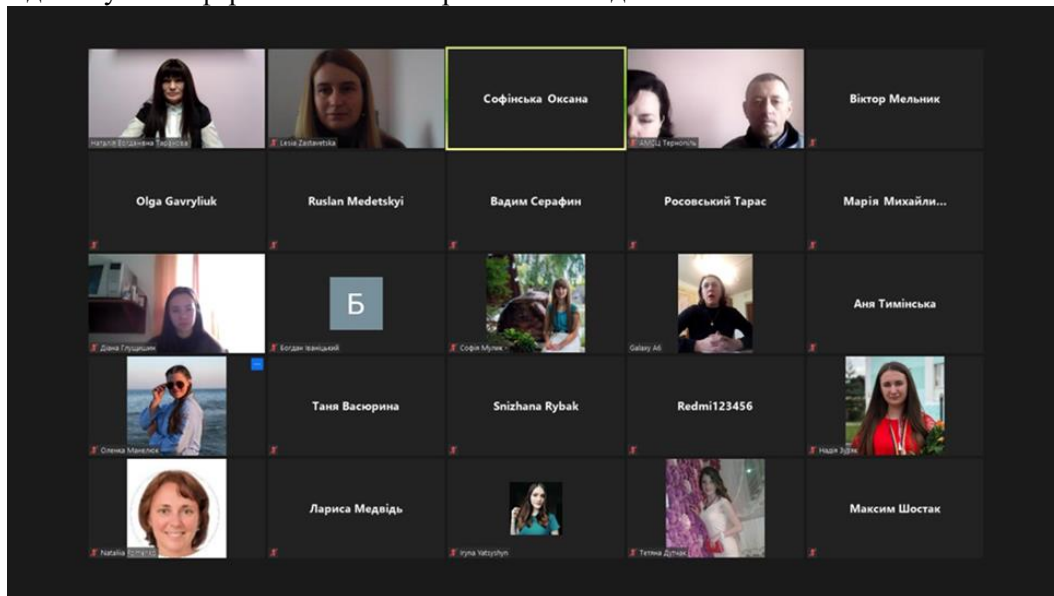
11 березня 2003 р. другий президент України Леонід Данилович Кучма підписав **Указ № 208 «Про День працівників гідрометеорологічної служби»**, який відзначають щорічно 19 листопада.

У президентському указі зокрема говорилося, що нове професійне свято в країні вводиться **"враховуючи важливу роль працівників гідрометеорологічної служби у забезпеченні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, населення гідрометеорологічною інформацією, прогнозами і попередженнями про небезпечні та стихійні явища, у вирішенні інших загальнодержавних завдань..."**

Реалізація запланованого заходу розпочалася з вітального слова завідувачки кафедри географії та методики її навчання професорки Лесі Богданівни Заставецької, яка привітала усіх учасників даного заходу та побажала всім плідної роботи. Вона наголосила на необхідності таких зустрічей та важливості ролі та місця гідрометеорологічної служби у сучасному світі, зростаючій залежності

людства від стану атмосфери та поточних прогнозів погоди.

Першою спікеркою семінару була Оксана Володимирівна Софінська, завідувачка сектору організації робіт та кадрового забезпечення Тернопільського обласного центру з гідрометеорології. Темою доповіді була історія заснування гідрометеорологічних спостережень в Тернопільському регіоні та сучасний стан.

Спікерка: Оксана Софінська

завідувачка сектору організації
робіт та кадрового забезпечення
Тернопільського обласного
центру з гідрометеорології

Вона зазначила, що за погодними умовами на Тернопільщині систематично спостерігали з травня 1946 р. Тоді працювало шість станцій спостереження, але подробиць про їх роботу не збереглося, оскільки під час Другої світової війни вони не працювали. У повоєнні роки відновили роботу лише чотири станції [4].

Наразі Тернопільський обласний центр з гідрометеорології має дві метеостанції у Бережанах та Кременці, гідрологічну станцію у Чорткові, авіаційну метеостанцію у Тернополі, лабораторію моніторингу забруднення повітря, два пости для моніторингу забруднення атмосферного повітря та 22 гідрологічних постів у межах Тернопільської, Хмельницької та Івано-Франківської областей.

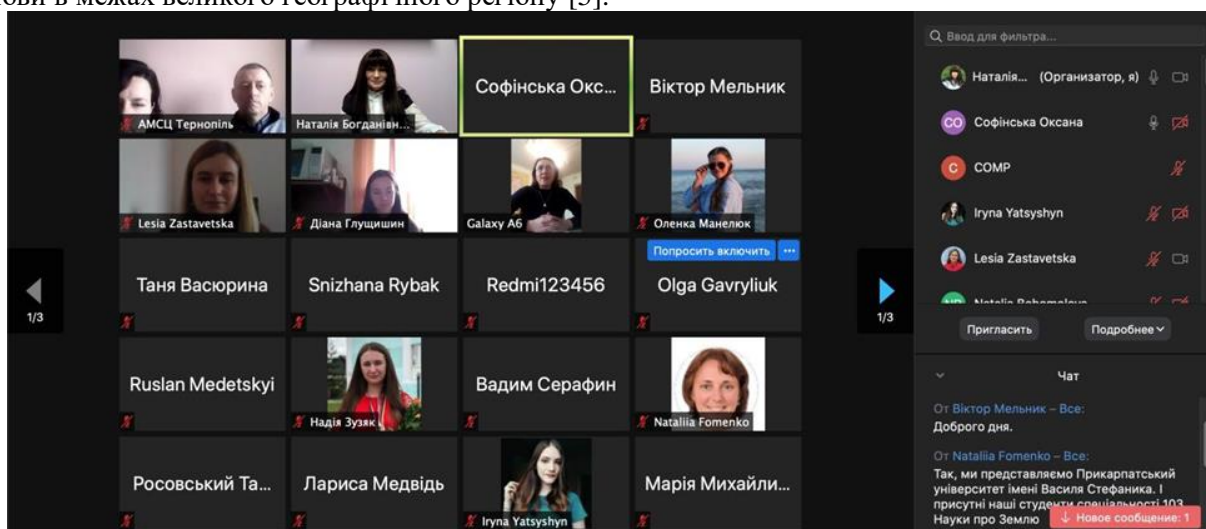
Майже 100 працівників підпорядковані Тернопільському обласному центру з гідрометеорології. Прогнозування погоди – це переважно жіноча професія, тому 90% колективу – жінки. Робочий день у синоптиків розпочинається о 7 годині зранку і триває 12 годин на добу, а фахівці авіаційної метеостанції працюють чергуючи цілодобово [5].

За словами Оксани Софінської, нещодавно державне фінансування цієї неприбуткової організації покращилось: раніше її вистачало на комунальні послуги та заробітну плату, зараз є гроші на відрядження, а також повірку приладів.

Центр має дозвіл на господарську діяльність – продаж гідрометеорологічної інформації. Наприклад, згідно з наказом Міністерства транспорту, необхідно списувати бензин взимку в

бюджетних організаціях згідно із задокументованим температурним режимом. Під час страхового випадку страхові компанії вимагають від клієнтів надання інформації про гідрометеорологічну ситуацію в регіоні або в певному населеному пункті. Таку інформацію надає Тернопільський обласний центр з гідрометеорології за окрему плату.

Для складання прогнозу погоди фахівці аналізують карти, що дозволяє оцінити розвиток та рух погодних об'єктів. Окрім потужного комп'ютера, потрібна широка мережа спостережень за погодою та надійний математичний апарат. Для цього спостерігачі погоди систематично кожні три години протягом восьми періодів спостереження - 00.00, 03.00, 06.00, 09.00, 12.00, 15.00, 18.00 та 21.00. – відповідно до міжнародного часу (різниця з київським часом три години із зворотною стрілкою назад) реєструють стан хмар, атмосферний тиск, напрямок та швидкість вітру, кількість опадів, температуру повітря та ґрунту, вологість. Кожен спостерігач кодує та передає інформацію Міжнародним метеорологічним кодексом. Ця процедура стандартизована Всесвітньою метеорологічною організацією, тому такі дані можна легко розшифрувати в будь-якій частині світу. Кодування триває 20 хвилин, після чого повідомлення передаються до центрів збору інформації, тому відбувається міжнародний обмін даними. Потім результати спостережень (цифри та символи) наносять на контурну карту, на якій крапками позначаються метеорологічні станції. Таким чином синоптик бачить погодні умови в межах великого географічного регіону [5].

Тернопільські метеорологи не використовують у своїй практиці народні прикмети. Зазначивши, що «свого часу я працювала у команді з синоптиком, який практикував використання народних методів. Він зазначив, що після 2001 року, коли відбулося значне підвищення температури, народні прикмети не спрацьовують. Раніше мали місце певні аналогії". Ця інформація була надзвичайно цікавою для учасників.

Наступний спікер Володимир Васильович Кучерка, начальник авіаметеорологічної станції цивільної (АМСЦ) Тернопіль IV розряду.

Темою доповіді була історія, завдання та функції АМСЦ Тернопіль, який зазначив, що дана

станція цього року святкувала ювілей 80 років від заснування станції, а також зосередив увагу присутніх на особливості роботи даної станції [6].

Авіаційна метеостанція цивільна розташована поблизу обласного центру та була заснована у 1947 році діє в аеропорту Тернополя. Станція здійснює цілодобовий моніторинг погодних умов. Дані надаються секторам національної економіки та авіації. Синоптики також використовують дані. Основне метеорологічне обладнання розміщено на спеціальному майданчику розміром 26 на 26 метрів. Поруч знаходиться головний спостережний пункт. Працівники авіаційної метеостанції контролюють атмосферний тиск, температуру та вологість, вітер, температуру ґрунту, опади та інші явища.

Зустріч студентів з начальником АМСЦ

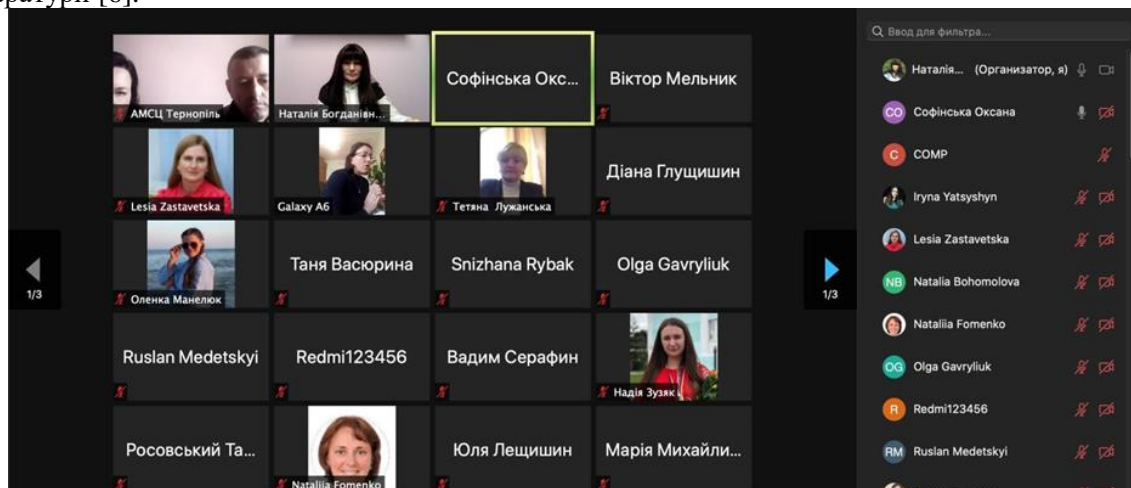
На метеостанції спостереження за параметрами погоди проводять протягом восьми стандартних часових інтервалів відповідно до міжнародного узгодженого часу. Дані спостережень кодуються міжнародним кодом SYNOP і надсилаються до міжнародної бази даних. Для авіації надаються дані про погоду кожні півгодини, якщо є рейси, і кожену годину, якщо таких немає, із кодами METAR та SPECI. Кодування спрощує обмін даними та зменшує їх обсяг. Погода дуже мінлива і впливає не лише на літаки, які летять до Тернополя, а й на ті, що пролітають над містом [6].

Про особливості встановлення приладів в психрометричній будці

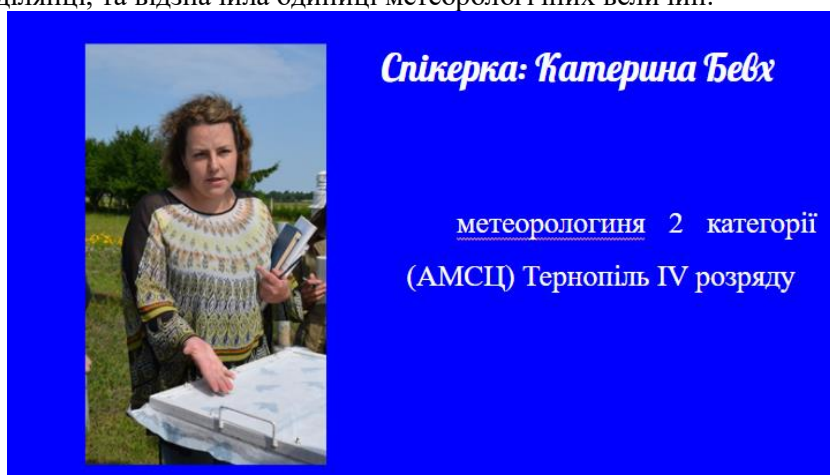

«Психрометрична будка» має сухий і вологий термометри, а також максимальний і мінімальний термометри, гігрометр для відносної вологості. Основним методом визначення температури та вологості є психрометричний, заснований на одночасному вимірюванні температури повітря сухими та змоченими термометрами. Методом визначення вологості взимку є гігрометр.

Максимальний та мінімальний термометри реєструють проміжні мінімальні та максимальні температури [6].

Спікерка Катерина Вікторівна Бевх, метеорологиня 2 категорії (АМСЦ) Тернопіль. Темою доповіді були особливості метеорологічних спостережень та розташування приладів на метеорологічній ділянці. Вона зосередила увагу присутніх на приладах, які в даний час знаходяться на метеорологічній ділянці, та відзначила одиниці метеорологічних величин.

Дуже цікавими є спостереження за температурою ґрунту. На розкопаній ділянці розміром 4 на 6 м у центрі горизонтально встановлені три термометри: терміновий, максимальний та мінімальний, які вимірюють температуру поверхневого шару ґрунту.

Напрямок і швидкість вітру вимірюють за допомогою анемометра МАРК-60 та анеморумометра М-63-М1, щогли з датчиками, які розташовані в північній частині метеорологічного майданчика. Пульти керування – у приміщенні [6].

Загалом на метеорологічній сторінці є десяток приладів, які фіксують різні параметри погоди.

Є металевий стіл з марлею. За допомогою марлі розміром 65 на 65 сантиметрів визначають забруднення повітря. Потім цю марлю або пробу, відправляють до радіометричної лабораторії у місті Рівному. Вже там визначають, які домішки є в даному повітрі.

Опадоміром Третьякова вимірюють кількість рідких атмосферних опадів. Існують також снігомірні рейки для твердих атмосферних опадів. Завдяки їм визначають висоту снігового покриву в зимовий період.

Цікаві також прилади для вимірювання висоти хмар – IVO-1M, пульт знаходиться в приміщенні. Установка складається з двох частин - передавача та приймача. Пристрій має імпульсну лампу. Промінь досягає хмари, відбивається і повертається до приймача. Принцип простий, але дані про хмарний покрив важливі для авіації.

Щиро дякуємо працівникам АМСЦ за довгі роки співпраці!!!

Наталія Таранова розказала про досвід співпраці між науковою установою та обласним центром гідрометеорології.

Завтра тернопільські метеорологи відзначають професійне свято (газета "20 хвилин" від 18 листопада 2006 року), думаєте це співпадіння, а от і ні

Семінар відбувся у теплій, дружній атмосфері, студенти отримали цінний досвід участі у цікавому науковому заході.

Щиро вітаємо вас із професійним святом - Днем працівників гідрометеорологічної служби!

Ви робите важливу справу - прогнозуєте погоду, попереджаєте людей про небезпечні природні явища.

Без ваших прогнозів неможливо уявити щоденне життя наших громадян.

Бажаємо вам творчого натхнення та успіхів, доброзичливої атмосфери в колективі, міцного здоров'я та добробуту в сім'ях.

Література:

1. В.М. Ліпінський. ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ. Український гідрометеорологічний журнал, 2006, №1. URL: <http://uhmj.odeku.edu.ua/wp-content/uploads/2006/09/1-Lipinskiy.pdf>
2. Про День працівників гідрометеорологічної служби. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. День працівників гідрометеорологічної служби. URL: <https://uk.wikipedia.org>
4. Структурні підрозділи Тернопільського обласного центру із гідрометеорології. URL: <http://pogoda.te.ua>
5. Як “роблять” тернопільську погоду. URL: <https://te.20minut.ua/Podii/yak-robyat-ternopilsku-pogodu-10309661.html>
6. Як в Тернополі прогнозують погоду: екскурсія на “кухню” метеорологів. Частина I. URL: <https://poglyad.te.ua/tsikave-pro-ternopilschynu/strongyak-v-ternopoli-prognozuyut-pogodu-ekskursiya-na-kuhnyu-meteorologiv-chastyna-istrong.html>

Abstract:

Nataliia Taranova. HYDROMETEOROLOGICAL SERVICE IN TERNOPIL REGION: HISTORY AND MODERNITY

The importance of the hydrometeorological service in Ternopil region, the main historical moments and the modern challenges faced by it in terms of a scientific seminar at the Faculty of Geography of TNPU are considered.

Key words: scientific seminar, hydrometeorological service, employees of the hydrometeorological service of Ukraine, Ternopil Regional Center for Hydrometeorology, Meteorological Services for Civil Aviation in Ternopil.

ЮВІЛЕЇ, ПОСТАТІ, ПОДІЇ

ОЛЕГ ІВАНОВИЧ ШАБЛІЙ:

**науковець, який творить модерну суспільну географію, людина, яка своїм ідеям підносить національну географію до світового рівня
(до 85-річчя видатного земляка)**

Я. МАРИНЯК, А. КУЗИШИН, С. ЗАДВОРНИЙ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У 2020 р. своє 85-річчя відзначив професор Олег Іванович Шаблій. Більшість свого життя він провів у стінах Львівського національного університету імені Івана Франка: спочатку як студент та старший лаборант, а далі в.о. доцент, доцент та професор. Керівником кафедри О.І. Шаблій став 1990 р. і за цей час виховав не одне покоління українських географів. Під його керівництвом були захищені докторські та кандидатські дисертації. Олег Іванович зміг організувати колектив кафедри, який продовжує підтримувати наукові традиції, що склалися в Університеті, географічному факультеті та на кафедрі економічної і соціальної географії, засновником якої був професор *Опанас Трохимович Ващенко*, що був також і першим деканом створеного географічного факультету у 1945 р. Як креативний науковець, професор О. І. Шаблій розвиває модерні напрямки сучасної суспільної географії – історії національної географії (розкрив європейський вишкіл і потенціал репресованої большевицьким режимом географічної науки); прискорив розвиток сучасної

суспільної географії і картографії (ідея трьох типів об'єктів дослідження суспільної географії: реальних, концептуальних та віртуальних; функціональна класифікація суспільно-географічних дисциплін; обґрунтування головної категорії суспільної географії – геопросторову організацію суспільства; обґрунтування теорій та концепцій нової суспільної географії – геonoоcферології у період інформатизації дослідницької діяльності; класифікація природних ресурсів з урахуванням розмаїтих суспільних потреб; обґрунтування чотирьох типів законів і закономірностей суспільної географії; ідея гнучкої геопросторової організації суспільства; ідея зміни парадигми геопросторової організації суспільства із впровадженням ІТ-технологій, особливо мережі URAN та GRID-інфраструктури та ін.; дослідженню нових межових наукових дисциплін – геософії та геопоетики; дослідження України як об'єкта міжнародних інтеграційних зав'язків, розвиток у ній європейських геологістичних комунікаційних коридорів, єдиних систем розселення, АПК і агробізнесу, транспортної та рекреаційної систем, реформи адміністративно-територіального устрою.

Він – науковець із сучасними поглядами, сильна та багатогранна особистість, приємна щира людина, гарний фахівець та вмільний організатор. Професор О.І. Шаблій стоїть біля витоків Львівської школи комплексної територіальної суспільної географії, що розробляє актуальні питання. Саме під керівництвом Олега Івановича формуються нові дослідницькі погляди та ідеї в сучасній суспільній географії, які практично втілюються в наукове життя колективом кафедри.

У науковому доробку професора Шаблія О. І. понад 800 наукових праць у т. ч. 61 книга: 30 монографій, 12 підручників та навчальних посібників, 6 атласів, 14 збірників та матеріалів конференцій, видано за редакцією вченого. Його внесок у географічну науку – це приблизно сто наукових істин – загальної суспільної географії, дескриптивної (описової), історії та методики географії.

З його ініціативи було засновано часопис “Історія української географії” (Тернопіль), де він є

шеф-редактором. Член редколегій кількох часописів: “Український географічний журнал” (Київ), “Вісник НТШ” (Львів), “Вісник Львівського університету. Географія” (Львів), “Регіональна економіка” (Львів), “Часопис соціально-економічної географії” (Харків), член оргкомітетів багатьох загальноукраїнських і міжнародних наукових форумів.

За консультацією і під керівництвом О. Шаблія захищено п’ять докторських (*Заставецька О. В., Ровенчак І. І., Кисельов Ю. О., Штойко П. І., Заставецька Л. Б.*) та більше двадцяти кандидатських дисертацій. Олег Іванович Шаблій – це науковець, який творить суспільну географію нового часу, людина, що завдяки своїм ідеям, підносить національну географічну науку до світового рівня.

Шаблій Олег Іванович – відомий український географ-суспільствознавець, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії географічного факультету, Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, академік Академії Вищої школи України та Української екологічної академії, Почесний член Українського Географічного Товариства, Почесний член Наукового товариства ім. Шевченка, лауреат Міжнародної премії Івана Франка. Усі свої фахові надбання й перемоги професор О. І. Шаблій здобув та здобуває у стінах Alma Mater – Львівського національного університету імені Івана Франка.

Відрадно і приємно, що Малою Батьківщиною вченого є Тернопільщина.

Олег Шаблій побачив світ Божий 85 років тому – 14 листопада 1935 р. у хліборобській родині с. Курівці Зборівського району, що у центрі Тернопільської області. Нині поселення входить до складу Тернопільської міської територіальної громади як перший мікрорайон Дружба (усього п’ять).

Бережани особливе місце у житті вченого. Саме тут, після батьківської хати, – це друга сходинка, де були закладені засади багатого духовного світу талановитого юнака. Місто відоме тим, що тут, ще навіть у 50-х роках ХХ ст. жив дух *Маркіяна Шашкевича, Богдана Лепкого і Дениса Січинського*. Юнак зустрів добрих людей – учителів, вихователів і колег. Особливе місце зайняв колишній старшина УГА *Андрій Баворівський* – життєлюб, ерудит, музикант з широким філософським поглядом на життя. Він згуртував групу здібних хлопців і дівчат і розкрив їм привабливість, зовнішню і внутрішню красу народної та класичної музики.

Працюючи спочатку на посаді старшого лаборанта, а з 1962 р. – в.о. доцента (і викладача з 1964 р.), О. Шаблій навчався заочно в аспірантурі (1961–1965 рр.). У 1966 р., незважаючи на перепони владних структур, він захистив кандидатську дисертацію на тему “Лісопромисловий комплекс Українських Карпат (тенденції розвитку і структура)” (науковий керівник – доцент Опанас Ващенко). Її високо оцінили опоненти – доктор географічних наук *Каленик Геренчук* (зав. кафедри фізичної географії) та *Степан Генсірук* (тоді молодий доктор сільськогосподарських наук з Києва).

У 1969 р. О. Шаблію присвоїли звання доцента Львівського державного університету імені Івана Франка. Географо-лісовиробнича тематика поступово доповнюється агропромисловою, транспортною, рекреаційною. З часом настало узагальнення у вигляді наукової проблеми міжгалузевих територіальних комплексів. У 1978 р. на Спеціалізованій раді Ленінградського університету Олег Іванович успішно захистив докторську дисертацію на тему “Міжгалузеві територіальні комплекси: проблеми теорії і методики дослідження” (науковий консультант – професор О. Т. Ващенко). Оponentами були академік *Максим Паламарчук* (Київ), професор *Ніколай Атафонов*, професор *Олег Літовка* (обидва – з тодішнього Ленінграду).

Уже наприкінці 60-х років ХХ ст. Олег Іванович розуміє необхідність запровадження нових методів дослідження, щоб розширити предметне поле економічної географії, яке на цей час було досить вузьким. Він захоплюється та ініціює активне впровадження у навчальний і науковий процес математичних методів і моделей, впроваджує викладання спецкурсу “Математичні методи в економічній географії”, організовує у Карпатах третю всесоюзну літню математичну школу (1968 р.), пише і видає перший в Україні підручник українською мовою. Посібник отримав заслужене визнання не лише в тогочасній Україні, але й став використовуватися у Росії, Білорусії, Прибалтиці. Він витримав ще одне розширене видання у 1994 р.

Продовженням картографічного напрямку став вихід у світ у 2012 р. фундаментального твору “Львів. Комплексний атлас” (відповідальний редактор і співавтор). На нашу думку, це видання не до кінця оцінене ні науковою спільнотою, ні громадськістю та адміністрацією м. Львова. Це насправді апогей діяльності та творчості картографа соціально-економічно-тематичного спрямування професора Львівського університету О. І. Шаблія – продовжувача титанічної подвижницької праці в цьому напрямку, яка була закладена Володимиром Кубійовичем.

Уже у 70–80-х рр. ХХ ст. вчений передбачав і досить вдало реагував на інколи відчутні зміни у географічній науці. Всі свої зусилля кидає на теоретичні проблеми економічної географії, добре

озброївшись здобутками тодішньої філософії та економічної теорії. Глибинно володіючи фундаментальними напрацюваннями цих наук, професор О. І. Шаблій вміло застосовує їх у економічній географії. Теоретичний потенціал ученого видно із розробки концепції міжгалузевих територіальних комплексів, що на той час було справжнім поштовхом як в економічній географії, так і в економічній науці.

1 червня 1990 р. Олега Івановича Шаблія обрали завідувачем кафедри економічної і соціальної географії географічного факультету. Крім керівництва кафедрою він є академіком Академії наук вищої школи України та Української екологічної академії наук; очолює Географічну комісію Наукового Товариства імені Шевченка (з 1990 р.), є заступником Голови НТШ в Україні (з 2002 р.), довгий час був Головою Львівського відділу Українського Географічного Товариства (1990–1995 рр.), очолює Географічне відділення Малої академії наук (з 1980 р.). Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка (2001 р.), Професор-гість Українського вільного університету у Мюнхені (Німеччина) (1994–1995 рр.). Член Вченої ради університету (з 1997 р.). Голова Спеціалізованої ради із захисту докторських дисертаційних робіт з географії у Львівському національному університеті імені Івана Франка (з 2009 р.), експерт Спеціалізованих рад у Львівському та Київському університетах, Львівському сільськогосподарському інституті, Інституті географії НАН України (Київ), Інституті регіональних досліджень (Львів). Багато років учений був членом Науково-методичної ради Міносвіти СРСР з вищої географічної освіти. Згідно з Указом Президента України був членом Редакційної Ради з підготовки і видання "Національного атласу України" (1991 р.). Також Олег Шаблій – член редколегій декількох часописів: "Історія української географії" (шеф-редактор, Тернопіль), "Український географічний журнал" (Київ), "Регіональна економіка" (Львів), "Вісник Східноукраїнського університету імені Лесі Українки" (Луцьк), "Часопис соціально-економічної географії" (Харків); "Карпатський край" (Івано-Франківськ), член Оргкомітетів багатьох загальноукраїнських і міжнародних наукових форумів.

Лише з проголошенням незалежності України талант науковця найповніше розкрився. Розпочався сучасний науково-дослідний дискурс географічного українознавства, відзначається надзвичайним зацікавленням географічною спадщиною минулого, яке, зокрема виражається у глибшій її інтерпретації, їх концепцій, наукових пошуків, рецептивних вимірів. Започаткований 2000-му році науково-видавничий проект "Постаті українського землезнання", в якій вже вийшло 14 видань, а робота над новими продовжується. Серед яких Григорій Величко (1863–1932), акад. Степан Рудницький (1877–1937), проф. Валентин Садовський (1887–1947), проф. Володимир Кубійович (1900–1985) та ін. Вчений чітко вкоренив, що нинішня постмодерна свідомість засвідчує новий етап переосмислення діалектики географічного підходу XIX–XX ст., розгортаючи процес ліквідації попереднього пануючого метанаративу, догм та комплексів, внаслідок чого прокладається нова парадигма в науковому висвітленні географічних моделей.

Завдяки вченому на рідній кафедрі поряд з традиційним, економіко-географічним стали розвиватися демосоціально-географічний і політико-географічний, світознавчий і країнознавчий напрямки. Історико-географічні дослідження продовжили його учні – М. Влах, І. Ровенчака, О. Вісьтак. Професор О. Шаблій виступив організатором всеукраїнських і міжнародних конференцій та симпозіумів, присвячених актуальним проблемам географічної науки (1994 р.), історії української географії і картографії (1995 р.), актуальним проблемам географічного українознавства на зламі тисячоліть (2000 р.), 60 - і 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (2005 р., 2015 р.) та ін. Він же був натхненником та ініціатором проведення низки наукових форумів історико-географічної проблематики в Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії», присвячена 95-річчю від дня народження В. Кубійовича (грудень 1995 р.); перший міжнародний семінар з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства (жовтень 1999 р.); друга всеукраїнська наукова конференція «Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи» (листопад 2000 р.).

О. Шаблій усвідомлює, що географічна наука, в тому числі суспільна географія Львівського університету, склалася завдяки встановленим традиціям. Адже тут закінчив і деякий час працював (1908–1919 рр.) фундатор новітньої національної географії – академік Степан Рудницький (1877–1937 рр.). Ще у 1893 р. тут вперше на території України було захищено докторську дисертацію з географії Григорієм Величком (1863–1932(?)). Навчалися також відомі географи як Олена Степанів (1892–1963), Володимир Геринович (1883–1949), Юрій Полянський (1892–1975) та ін. Тут працювали професори Опанас Ващенко, Федір Заставний. На кафедрі отримали путівку у світ професори Марта і Маркіян Мальські, Василь Кравців (нині директор Інституту регіональних досліджень імені Мар'яна

Долішнього у Львові), *Микола Пістун, Степан Ішук* (обидва – у Києві), *Олександр Топчієв* (Одеса) та ін. Усі члени керованої проф. О. Шаблієм кафедри економічної і соціальної географії – *М. Влах, В. Грищевич, І. Гудзеляк, С. Кузик, Я. Івах, І. Ровенчак, І. Ванда, Л. Котик* є його учнями, а також колишні працівники кафедри *М. Білецький, О. Вісьтак, М. Книш, В. Стецький*.

Проф. О. Шаблій добре усвідомив спалах неабиякого інтересу до проблем вітчизняної географії, знав про відсутність традицій щодо написання підручників із географії як для вищої школи, так і для середніх шкіл за радянські часи, тобто можна констатувати про білі плями цілого напрямку наукових знань. За період 1999–2005 рр. ним і співробітниками кафедри видано понад 20 таких творів, в т. ч. близько половини з грифом Міністерства освіти і науки України. Зокрема, за його авторством вийшло вже згадане друге видання підручника “Математичні методи в соціально-економічній географії” (1994 р.), три видання навчального посібника “Соціально-економічна географія України” (1994, 1995, 2000 рр.), “Основи загальної суспільної географії” (2003 р.).

Мабуть, кожне покоління географів-суспільствознавців пропонує свої тлумачення основ цієї науки. Наскрізні проблеми сучасності – глобалізація, інформатизація, соціологізація, гуманізація настільки швидко руйнують стереотипи цієї чи іншої науки, що давні коментарі до конкретної науки швидко вичерпуються, принаймні, за декілька літ. Власне цим головним постулатом відповідає підручник “Основи загальної суспільної географії” (2003 р.) з грифом Міністерства освіти і науки України. Звісно, що в основі підручника є фундаментальна монографія, яка є великою мірою продовженням його передніх напрацювань, а саме книга проф. О. Шаблія “Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії” (2001).

Професор О. Шаблій визначний українознавець. Він вперше розкрив географічну сутність українознавчих студій. Ще у 1994 р. учений обґрунтував принцип україноцентризму у дослідженні і викладанні суспільної географії. У наступні роки він виступив з науковими доповідями, у пресі і з заявами про необхідність декомунізації суспільної географії і особливо усунення з географічної карти України назв, що відображають її колишній колоніальний статус.

У 2004 р. було опубліковано перекладний підручник з грифом Міністерства освіти і науки України американських учених *Г. де Блія, П. Муллера* “Географія: світи, регіони, концепти”, де О. Шаблій є автором великого (70 сторінок) розділу “Україна” і відповідальним редактором. Книга отримала перше місце у загальноукраїнському конкурсі нових видань 2004 року за номінацією “Енциклопедичні і довідкові видання”.

У цей період О. Шаблій викладає три головних курси на географічному факультеті: “Основи суспільної географії”, “Математичні методи в соціально-економічній географії” та “Основні проблеми суспільної географії”; він розробив нові навчальні програми для них; створив нову програму для вступників до аспірантури за спеціальністю “Економічна і соціальна географія”; був співавтором міністерської програми кандидатського мінімуму; організував розроблення нових навчальних планів зі спеціальності “Економічна і соціальна географія” і створення нових, сучасних програм з дисциплін, які викладають на його кафедрі.

Монографія О. Шаблія про рідне село на Тернопіллі – це зразок сучасного твору, справжня енциклопедія про малу Батьківщину, приклад як на мікрорівні треба застосовувати всю гаму багаточисленних методів та прийомів географічного краєзнавства. “Село на золотому Поділлі: земля і люди” – під такою назвою вийшла у 2011 році. Квінтесенцією цього видання є ідея про те, що подільське село особливе, неповторне. Але суперечливе. У менталітеті корінної людності (а це головне свідомі українці) добре виражені загальнонаціональні риси характеру, поведінки і культури. Автор у книзі використав наукові основи національного краєзнавства закладені Іваном Франком.

22 січня 2016 року, до Дня Соборності України, Указом Президента П. О. Порошенка професору Олегу Івановичу Шаблію присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, справу консолідації українського суспільства та багаторічну сумлінну працю.

24 червня 2017 року журі Міжнародного фонду імені Івана Франка за наукову працю “Суспільна географія у 2-х книгах” (2015 р.) обрало професора Олега Івановича Шаблія лауреатом Міжнародної премії імені Івана Франка у номінації «За вагомі досягнення у галузі соціально-гуманітарних наук”.

У 2017 р. у світ виходить “Суспільна географія. Книга третя. Проблеми теоретичних досліджень, геогуманістики, географічної освіти [Вибрані твори]. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 562 с. До книги увійшли переважно наукові праці автора, які з тих чи інших причин не знайшли собі місця у двох перших книгах. Заслужовує уваги думка автора про суттєву парадигмальну відмінність сучасних постнекласичних підходів, які об’єднують усю географічну науку на принципах екологізму і

ноосферизму. Вчений вводить поняття геогуманістики – як збірна поняття, яке охоплює усі дисципліни, які вивчають географічні проблеми процесів заселення людиною (людськими спільнотами) земної поверхні у контексті їх генетичної і функціональної взаємодії з природним довкіллям. Як креативний науковець проф. О.І. Шаблій розвиває модерні напрямки сучасної геогуманістики такі як: геософія, геопсихологія, геопоетика та ін.

У 2019 р. у світ виходить "Суспільна географія. Книга четверта. У пошуках істини [Вибрані твори]. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 838 с". У цій книзі автор осмислив не лише загальнонаукові та філософські позиції категорії істини, але переглянув категорію географічної, в т. ч. суспільно-географічної істинності, її ідей, термінів, понять, проблем, теорій і концепцій, навіть методів. Серед географів суспільствознавців доробок Олега Шаблія, автора цієї монографії, у якій вчений, спираючись на новітні методології структуралістів, постструктуралістів, міфу і міфологізації, культурного коду запропонував нове тлумачення науки. Особливо тих, які увів у науку і послуговувався ними, перебуваючи і працюючи у вищій школі України у найбільш продуктивну фазу свого життя – 1959–2019 рр. Тобто упродовж приблизно шістдесяти років. Не всі вчені мають прижиттєву мужність переглядати свій науковий спадок. Надто вже великий масив нових ідей, сформульовано на довгому творчому шляху, розкрито значну кількість (приблизно сотню) проблем і понять (частково поняттєво-термінологічних систем), гіпотез, теорій і концепцій, висловлено здогадки щодо існування раніше не вивчених законів і закономірностей. Все це стосовно загальної суспільної географії. О.І. Шаблій є прихильником, який досить чітко розрізняє загальну суспільну географію та спеціальну, надаючи їм своє предметне поле. Щодо спеціальної, особливо галузевої СГ – економічної, соціальної та політичної і регіональної (локальної). Тут у творчому доробку ним розвинуто поняття львовознавства, вчення про триаду реального, концептуального та віртуального Львова. Так само щодо географічного українознавства: географічного україноцентризму, українізації (дерусифікації, декомунізації) географічних текстів, в т. ч. картографічних видань, розвитку географічної освіти і просвіти, топоніміки тощо. Географічне українознавство є наскрізною проблемою географії.

Олег Шаблій є людиною багатогранною та всесторонньою. Господь дарував йому багато талантів. Це – музика, зокрема, гра на контрабасі, баяні, акордеоні, фортепіано та спів. Окремою сторінкою творчості Олега Івановича є малярство. Тут – пейзажі, плакати та дружні шаржі. Проте це далеко не повний перелік улюблених для вченого занять-діянь, які відіграють важливу роль у повсякденному житті. Всі ці уподобання дослідник представив у монографії "У пошуках краси: тривоги і розради" (2015), в якій розкрито процес формування мистця.

Численні учні та послідовники О. Шаблія розвивають його ідеї на інших кафедрах Львівського університету (проф. *Маркіян та Марта Мальські*, доценти *Ю. Занько, М. Мацях, І. Зінко, В. Стецький*), Львівського торговельно-економічного університету (*Б. Заблоцький*), в Інституті регіональних досліджень (д. е. н. *Василь Кравців, Уляна Садова, Світлана Шульц, Петро Жук*), Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка родина *Заставецьких*, доц. *Ярослав Мариняк, Іван Рудакевич*, Західноукраїнському національному університеті проф. *Євген Качан*).

Олег Шаблій дуже любить свою малу Батьківщину Тернопільщину. Він ввів у науку поняття Тернопільського геокосмічного трикутника. В одній із книжок проекту "Постаті українського землезнання" запропонував місцину Західного Поділля, звідки походить найбільше відомих географів України, назвати "Тернопільським геокосмічним трикутником". Це трикутник із кутами: Тернопіль – Бережани – Золочів. Власне до Тернопільської групи належать: *Заставецький Богдан, Заставецька (Ткач) Ольга, Заставецька Леся, Заставецький Тарас, Качан Євген, Мальський Маркіян, Мариняк Ярослав, Олійник Ярослав, Петрига Микола, Процик Іван, Рудакевич Іван, Стецький Василь, Стецько Надія, Тесля Іван, Ткач Дмитро, Ткач Катерина, Ткач Ірина, Федунік Богдан, Холява Петро, Шаблій Олег, Штокало Ярослав*. Майже усі вони закінчили Львівський національний університет імені Івана Франка. Деякі – наймолодші, – здобули географічну освіту у Тернопільському державному педуніверситеті ім. В. Гнатюка. Усі вони захистили кандидатські, а деякі і докторські дисертації або стали професорами без захисту (О. Шаблій, О. Заставецька, Я. Олійник, Л. Заставецька, М. Мальський, Є. Качан).

Із нагоди славного ювілею від імені Тернопільського відділу Українського географічного товариства бажаємо Вам, шановний та дорогий Олеже Івановичу, разом із традиційними побажаннями здоров'я, щастя, достатку та родинних гараздів, ще довгі роки мати добру насагу черпати сили в служінні Українській державі. Нехай сповнене буде ваше життя благодатним натхненням та новими звершеннями на благо нашої держави та майбутнього.

Здано до складання 28.12.2020. Підписано до друку 18.01.2021. Формат 60х84/18. Папір друкарський.

Умовних друкованих аркушів 10,9. Обліково-видавничих аркушів 10,2. Тираж: 110 примірників.

Віддруковано з готових діапозитивів у СМП "ТАЙП"